

Tarih ve GÜNce

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi
Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic
Sayı: 11 (2022/Yaz), ss. 197-245.

Geliş Tarihi: 8 Ağustos 2022

Kabul Tarihi: 30 Ağustos 2022

Araştırma Makalesi/Research Article*

CİHAN HARBİ'NDEN İZMİR'İN İŞGALİNE URLA VE YAKIN ÇEVRESİNDE RUM FAALİYETLERİ

Abdullah DOĞTEKİN**

İlker Mümin ÇAĞLAR***

Öz

Bu çalışmada, I. Dünya Harbi'nin başlangıcından İzmir'in işgaline kadar olan süreçte, Urla kazası ve yakın çevresindeki Rum faaliyetleri ile yöneticilerin bunlara karşı almış olduğu tedbirler ve mücadele seyrinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Urla'nın İzmir ile Çeşme arasında önemli bir yerleşim merkezi olması, Yunanistan tarafından Ayvalık ve Söke'ye gösterilen önemin Urla'ya da verilmesine neden olmuştur. Çeşme ve Seferihisar kıyılarından Anadolu'ya gizlice çıkarılan Yunan subayları özellikle Urla'da geniş bir çalışma alanı bulmuşlardır. I. Dünya Harbi yıllarında Urla kazası ve Demircili Rum köyü önemli bir insan kaçakçılığı merkezi haline gelmiştir. Kaçırılan Rum gençleri Yunan, İngiliz ve Fransız ordularında gönüllü olarak savaşmışlardır. Bunlar bir taraftan düşman devletlerin ordularından Urla'ya haber getirirken, diğer taraftan da buradan onlara istihbarat sağlayarak casusluk faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Seferihisar ve Çeşme'deki Türk köylerine yapılan saldırılar Urla'dan sevk ve idare edilmiştir. Urla'nın İzmir sancağının Rumların nüfus üstünlüğüne sahip olduğu tek kazası olması bunda büyük bir rol oynamıştır. Balkan savaşlarından sonra Midilli, Sakız ve Sisam adalarının Yunanistan tarafından işgaliyle birlikte bu adalar Rum eşkiyalar tarafından üs olarak kullanılmaya başlanılmıştır. Yunanistan'dan aldıkları talimatlar doğrultusunda Anadolu sahillerine

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır. There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Öğr. Gör. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, (abdullahdogtekin@hotmail.com), Orcid: 0000-0002-5070-3666.

*** Dr. Öğr. Üyesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, (magnisa45@hotmail.com), Orcid: 0000-0002-8979-8113.

çıkan bu eşkıyalar, yerli Rumlarla birleşerek yaptıkları soygun ve cinayetlerle iç güvenliği ihlal etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Urla, Birinci Dünya Harbi, Rum Eşkıyalar, Osmanlı Devleti, Yunanistan.

FROM THE WORLD WAR TO THE OCCUPATION OF İZMİR GREEK ACTIVITIES İN URLA AND ITS SURROUNDINGS

Abstract

In this study, it is aimed to reveal the Greek activities in the Urla district and its immediate surroundings, as well as the measures taken by the administrators and the course of the struggle, from the beginning of the First World War to the occupation of İzmir. The fact that Urla is an important settlement center between İzmir and Çeşme has caused the importance given to Ayvalık and Söke by Greece, to Urla as well. Greek officers who were secretly removed to Anatolia from the shores of Cesme and Seferihisar found a wide field of study, especially in Urla. During the First World War, Urla township and Demircili Greek village became an important human trafficking center. The kidnapped Greek youth have fought as volunteers in the Greek, British and French armies. On the one hand, they brought news to Urla from the armies of the enemy states, on the other hand, they carried out espionage activities by providing them with intelligence from there. The attacks on the Turkish villages in Seferihisar and Çeşme were directed from Urla. The fact that Urla was the only district of the İzmir sanjak where the Greeks had a population superiority played a big role in this. After the Balkan Wars, with the occupation of Lesbos, Chios and Samos by Greece, these islands started to be used as bases by Greek bandits. These bandits, who went to the Anatolian shores in line with the instructions they received from Greece, united with the local Greeks and violated the internal security with the robberies and murders they committed.

Keywords: Urla, First World War, Greek Bandits, Ottoman Empire, Greece

Giriş

Anadolu'nun batısında yer alan birkaç yarımadadan ortada ve en uçta bulunan Urla Yarımadası, bu özelliği ile hem Adalar (Ege) Denizinin ortasında yer almakta, hem de Anadolu ile bağlantısı bulunmaktadır. Tarihi

geçmiş de bu iki unsurla doğrudan ilgili olmuştur.¹ Uurla kazası; kuzeyden İzmir Körfezi, doğudan İzmir şehri, güneyden Seferihisar kazası ve batıdan ise Çeşme kazaları ile çevrilidir. 1908 yılı itibariyle kazanın 13 köyü ve 27 mahallesi bulunmaktadır.² Osmanlı idari yapısı incelendiğinde Hristiyan unsurları dışarıda bırakan bir anlayışa hiçbir zaman yer verilmediği görülecektir. Özellikle çalışmanın öznesini oluşturan Rumların, nüfus olarak yoğun oldukları yerleşim merkezlerinin idare meclisleri ile belediye dairelerinde görev almaları sıradan bir durumdur.³ Bu durumu Uurla kazası örneğinde de görmek mümkündür. Örneğin 1908 tarihli Aydın Vilayeti Salnamesinden öğrenildiğine göre kaymakam yardımcılığı görevini Armenak ve Yorgaki Efendiler yerine getirmekteydi. Kaza İdare Meclisinde de Gayr-ı Müslimleri temsilen Yorgaki Efendi'nin yanı sıra metropolit vekili de bulunmaktaydı.⁴ Aynı yıl içerisinde belediye başkanlığı görevini ise Yanako Mihalyo Efendi'nin yaptığı görülmektedir.⁵

Gayr-ı Müslimler, iktisadi alanda, para piyasası, finans ve kredi işlerinde de hâkim duruma geçmişlerdi. Bankaları, fabrikaları, iç ve dış ticarete rolleri ile üstün kazanç sağlıyorlardı.⁶ İzmir'deki ticaret kolonisi ile iç bölgelerdeki üreticiler arasındaki tek bağ Rum ve Ermenilerdi. Rum, Ermeni ve Yahudiler ekonomik bakımdan son derece güçlüydüler. Küçük ticaret ve sanayi, bankacılık ve kıyı ticareti hemen hemen tümüyle onların elindeydi. En ücra köşelerdeki bakkal dükkânları bile Rumların kontrolü altında bulunmaktaydı.⁷ Rumlar, bölge sanayiinin onda sekizini temsil etmekteydiler. Bunlar; gıda sanayii, pamuk ve kereste fabrikalarıydı.⁸ 1908 yılı itibariyle Uurla'da, 6932 haneye karşılık 483 dükkân bulunmaktaydı. Ayrıca 46 un değirmeni, beş han ve iki fabrika faaliyet göstermekteydi.⁹ Tarımsal alanda ise daha çok bağıcılıkla iştilgal eden Uurla halkının Avrupa'ya ihraç ettiği tarım ürünleri arasında çekirdeksiz rezzaki kuru üzüm, zeytin ve

¹ Tuncer Baykara, *Osmanlılarda Medeniyet Kavramı ve On dokuzuncu Yüzyıla Dair Araştırmalar*, Akademi Kitabevi, 1999, s.195.

² Salname-i Vilayet-i Aydın, 1908, s.284.

³ Ayşe Ozil, *Anadolu Rumları: Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde Millet Sistemini Yeniden Düşünmek*, Kitap Yayınevi, İstanbul., 2016, s.82.

⁴ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1908, s.279.

⁵ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1908, s.280.

⁶ Celal Bayar, *Ben de Yazdım, Milli Mücadeleye Giriş*, C.5, Sabah Kitapları. 1997, s.90.

⁷ Orhan Kurmuş, *Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi*, Bilim Yayınları,1974, s.30.

⁸ Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, Meydan Neşriya, 1963, s.206.

⁹ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1908, s.284.

palamut bulunmaktadır.¹⁰ Avrupa'ya sevkiyatlar bizzat Urla iskelesinden yapılmakta olup, bu sevkiyatları, çeşitli kumpanyalara mensup büyük vapurlar gerçekleştirmektedir.¹¹

Ayvalık ve Çeşme'de olduğu gibi Urla'da da Rum nüfusun XIX. yüzyılın sonlarına doğru olağanüstü bir artış gösterdiği gözlenmektedir.¹² Kaza genel nüfusunun dörtte üçünü Rumlar teşkil etmekteydi. Bu oran kaza merkezinde Rumların lehine olarak daha da yükselmek suretiyle %90'ı buluyordu.¹³ Mahalli rivayetlere göre Rumlar, Urla yarımadasına nispeten yeni dönemde, XIX. yüzyılın başlarında Urla'daki toprak ağaları tarafından çalıştırılmak üzere Nakşa (Naksos) adasından getirilmişlerdir.¹⁴ Kaza nüfusuyla ilgili olarak XX. yüzyılın başlarına ait ilk resmi veriler, 1908 yılına ait Aydın vilayeti salnamelerinde yer almaktadır. Buna göre; kazanın toplam nüfusu 32.090 olup, bunun 7.917'si Müslümanlardan, 21.453'ü ise Rum ahaliden oluşmaktadır. Bunlardan başka Urla'da 10 Ermeni, 362 Yahudi ve 2348 yabancı tebaa bulunmaktadır.¹⁵ Sotiriadis, Urla kazasının 1912 yılı itibarıyla toplam nüfusunu 45.390 olarak göstermektedir. Bunun 40.670'i (%89,5) Rumlardan oluşuyordu. Anagnostopulu ise Urla kazasındaki Rumların sayısını 30.325 olarak belirtmektedir.¹⁶ Celal Bayar'a göre, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girdiği sırada Edremit'ten İzmir Karşıyaka'ya kadar olan bölgede 100.000 ve Urla Yarımadası'nda ise 75.000 Rum nüfus bulunmaktadır.¹⁷

1914 yılına ait veriler incelendiğinde Aydın vilayetindeki sancakların kazalarından sadece Urla, Çeşme ve Foça'da Rum nüfusunun fazla olduğu görülmektedir. Buna göre; Urla'da, 9.661 Müslüman 24.711 Rum; Çeşme'de 4539 Müslüman 39.071 Rum; Foça'da ise 7.427 Müslüman 15.670 Rum bulunmaktadır.¹⁸ 1916 yılına ait Osmanlı arşiv belgesinde Urla'nın hemen

¹⁰ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1908, s.285.

¹¹ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1908, s.286.

¹² Baykara, A.g.e., s.215.

¹³ Engin Berber vd., *Ali Orhan İlkurşun'un Anıları*, Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi Yayını, 2013, s.51.

¹⁴ Baykara, A.g.e., s.198.

¹⁵ Salname-i Vilayet-i Aydın, 1908, s.283.

¹⁶ Georgios Nakracas, *Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni*, Kitabevi Yayınları, 2005, s.72.

¹⁷ Bayar, A.g.e., s.30.

¹⁸ Sıtkı Aydın, *Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990, s.58; Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2006, s.26; Bayram Bayraktar, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ayvalık Tarihi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2014, s.30.

bütün sakinlerinin Rum olduğu ve bunların 10 bin kadarının ise Yunanlı olduğu kaydedilmektedir (BOA. DH. ŞFR. 511/135). 1917 yılı içerisinde, İzmir ve çevresi nüfus istatistiği verilerine göre (istatistik verilerindeki toplama hataları düzeltilmiştir) kazanın toplam nüfusu 31.828 olup, bunun 9.377'si Müslüman, 21.981'i Rum, 430'u Musevi ve 40'ı Ermenilerden oluşmaktadır.¹⁹ Smyrne Turque'de de buna yakın verilerin var olduğunu görmekteyiz. Buradaki kayıtlara göre 1917 Yılında Urla kazasının nüfusu: 9.516 Türk, 22.383 Rum, 471 diğer olmak üzere toplam 32.370 kişidir.²⁰ 1919 yılına gelindiğinde ise 30.000 Rum nüfusa karşılık sadece 3.500 civarı Türk kalmıştır. Bu da gösteriyor ki, Yunanistan'ın nüfus ve iskân politikası neticesinde Aydın vilayetinin birçok yerinde Rum nüfus artarken Türk nüfus azalmıştır.²¹

Bu makalede, I. Dünya Harbi'nin başlangıcından İzmir'in işgaline kadar olan yaklaşık beş yıllık süre zarfında, İzmir sancağına bağlı Urla kazası ve civarında gerçekleşen Rum faaliyetleri ile Osmanlı yönetiminin bu faaliyetlere karşı almış olduğu önlemler ve mücadele seyri ele alınacaktır. Çalışmada, ele aldığımız dönem içerisinde Rumların tutum ve davranışları Urla kazası özelinde incelenirken başlıca şu sorulara cevap aranacaktır: Rumların isyan etmelerine, bölgede olaylar çıkararak huzur ve asayiş bozmalarına veya Osmanlı yönetiminden hoşnutsuz olmalarına neden olan tarihi, sosyal ve ekonomik faktörler nelerdir? İtilaf Devletleri ve Yunanistan ile gerek casusluk yaparak gerekse de bu devletlerin ordularına gönüllü olarak katılmak suretiyle iş birliği yapmalarına hangi gelişmeler zemin hazırlamıştır? Söz konusu tarihsel dönem içerisinde Rum asker firarileri ve Rum çetelerinin Urla kazası ve yakın çevresinde neden oldukları asayiş ve iç güvenliği sekteye uğrattıkları olaylar nelerdir? Gerek merkezi yönetiminin gerekse de mahalli yönetimlerin meydana gelen bu olaylar karşısındaki tutumları nasıl olmuştur? Makale ele alınırken öncelikli olarak çalışma konusuyla ilgili oldukça fazla belgenin yer aldığı Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi belgelerinden faydalanılmıştır. Osmanlı arşiv vesikaları dışında söz konusu tarihsel dönemi içeren hatıratlardan ile telif ve tetkik eserlerden de istifade edilmiştir.

¹⁹ Erkan Serçe, *İzmir ve Çevresi Nüfus İstatistiği 1917*, Akademi Kitabevi, 1998, s.32-33.

²⁰ Engin Berber, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922: Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı*, Ayraç Yayınevi, 1997, s.201.

²¹ Turan, A.g.e., s.26.

1. İzmir'in İşgalinden Önce Urla ve Çevresindeki Rum Faaliyetleri

Henüz Balkan Harbi'nin devam ettiği aylarda Türk ordusunun hezimetleriyle ilgili cepheden gelen haberler, Yunan emelleriyle hareket eden İzmir Rumları arasında nümayişlere sebep olmuştu. Osmanlı Devleti, asayişli sağlamak için idare-i örfiye ilan ederek Rumların mektep ve kiliselerinde bulunması muhtemel patlayıcılara el koyma kararı verdi. Ayrıca, İzmir Kumandanlığı, gerçekleşmesi muhtemel olayların önüne geçebilmek için vilayetten; İzmir, Urla, Çeşme, Seydiköy, Bornova, Buca, Karşıyaka ve Narlıdere gibi yerleşim merkezlerinde gerekli kişilerden komisyonlar oluşturulmasını talep etti. Aydın vilayeti sahilleri İzmir örfi idare muntikasına dâhil edildi.²²

Balkan Harbi'nden kendilerince önemli dersler çıkaran İttihat Terakki Cemiyeti (İTC) ve önde gelen isimlerinden Talat Paşa, bu savaş sırasında Osmanlı Devleti aleyhine faaliyetleri açık bir şekilde anlaşılan Hıristiyan unsurlardan memleketi temizlemeyi siyasetlerinin öncelikleri arasına almışlardı.²³ I. Dünya Harbi'nin devam ettiği yıllarda, Balkan Harbi'nin sonucunun da etkisiyle, Osmanlı Başkomutan Vekili Enver Paşa tarafından ordulara yayınlanan bir genelgede, "*Küçük Asya kıyılarının Rumlardan tamamen boşaltılması*" talep edilmekteydi.²⁴ Cemal Paşa da Hatıralarında, Aydın (İzmir) vilayetinin sahillerinde ikamet eden Gayr-ı Müslimlerin ve bunlar içerisinde de özellikle çoğunluk teşkil eden Rumların, savaş boyunca İttihat Terakki yönetimi tarafından en önemli unsur sorunu olarak görüldüğünü ifade etmekteydi.²⁵ Yunanistan, II. Balkan Harbi'nden sonra topraklarındaki Türkleri bir takım baskı ve zorlamalara tabi tutarak göç ettirmişti. Yunanistan'ın bu tutumu karşısında İttihat Terakki yönetimi de hem bir misilleme olarak, hem de Rum unsurun Batı Anadolu'da oluşturduğu tehdit ve tehlikeyi göz önünde bulundurarak Ege sahillerindeki Rumları izledikleri bir takım baskı politikalarıyla göç etmek zorunda bıraktılar. Bu sebeplere ek olarak, Yunanistan'ın zorla göç ettirdiği Türkleri Ege Bölgesine yerleştirebilmek için bu durum bir zorunluluk arz ediyordu. Bunun için kullanılan baskı unsuru veya araç ise Teşkilat-ı Mahsusa'ydı. Yunanistan ve

²² Cengiz Mutlu, *Mütareke Döneminde Rum Nüfus Hareketleri (1918-1912)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2014, s.13-14.

²³ Halil Menteşe, *Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşe'nin Anıları*, Altınordu Yayınları, 2019, s.85.

²⁴ Bayraktar, A.g.e., s.58.

²⁵ Cemal Paşa, *Hatıralar, İttihat ve Terakki, I. Dünya Savaşı Anıları*, (A. Kabacalı, Haz.), Türkiye İş Bankası Yayınları, 2017, s.88.

Batılı devletlerin bu durumu şark meselesinin bir parçası olarak görüp, uluslararası bir sorun haline getirmelerinin önüne geçmek için tüm bu faaliyetler Teşkilat-ı Mahsusa tarafından el altından yürütülmekteydi. Teşkilat-ı Mahsusa'nın önemli isimlerinden Kuşçubaşı Eşref Bey'in yönetimindeki Türk çeteleri; Midilli, Sakız ve Sisam gibi adalarla sıkı irtibatları olan Ege sahillerindeki Rum köylerine saldırılar düzenleyerek tehlike arz eden Rumları göçe zorluyorlardı. Sayıları yüz bini aşan Rumlardan bir kısmı, Anadolu içlerine sürgün edilirken, önemli bir kısmı da Yunanistan'a gitmek zorunda bırakılmıştı.²⁶

Hükümet dışarıdan gelebilecek tepkileri önlemek adına tüm bu muhaceret hadiselerini güya istemiyormuş gibi bir tavır içerisinde bulunmaktaydı. Örneğin İzmir Valisi Rahmi Bey'in Dâhiliye Nezaretine gönderdiği 12 Haziran 1914 tarihli şifre telgrafından öğrenildiğine göre Çeşme'nin Hıristiyan köyleri hükümetin tüm çabalarına rağmen Sakız Adası'na göç etmişlerdi. Duyulduğuna göre bu göçe bir Osmanlı subayının halktan zorla para almak gibi münasebetsiz tutumları neden olmuş ve bu subay mahkeme edilmek üzere derhal İzmir'e gönderilmişti.²⁷ Yunan sefaretinin iddialarına göre Çeşme'nin Karşıyan/Karşıyan köyü ile Urla'nın Alata Rum köyleri halkının mal varlıkları civar Müslüman köylüleri tarafından gasp edildiği gibi sakinleri de darp edilerek kovulmuşlardı. Üstelik bu hadiselerde jandarma da saldırganlarla iş birliği içerisinde olmuştu. Her iki Rum köyünün ahali Yunanistan'a göç etmek üzere Agrıyla adı verilen mevkie iltica ederek gönderilen vapurun gelmesini beklemeye başlamışlardı. Aynı günlerde Aydın valisinin muhacirin iskânına elverişli arazi olup olmadığıyla ilgili sorusuna Urla kaymakamlığı tarafından arazi mevcut şeklinde cevap verilmişti.²⁸ Vali Rahmi Bey'in beyanatına göre, yaşanan gelişmeler karşısında Rus ve Yunan konsolosları önce Metropolithaneyeye bir ziyarette bulunmuşlar, sonrasında ise Rum gazetelerini ziyaret etmişlerdi. Bu çabaların sonucunda 9 Haziran 1914 tarihli Rum gazetelerinde "*Hükümetin emirlerine rağmen bilinmeyen bir sebepten dolayı Rumlar muhaceret ettikleri için kiliselerin kapatılması patrikhaneden emredilmiştir.*" Şeklinde bir beyanat görülmüştü.²⁹ Hükümete göre ise Rumların Çeşme ve

²⁶ Mutlu, A.g.e., ss.4-15; Michael Llewellyn Smith, *Anadolu Üzerindeki Göz (İonian Vision)*, Hür Yayın ve Ticaret Aş., 1978, s.40; Nurdoğan Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Hür Yayın, 1981, s.57-58.

²⁷ BOA. DH. ŞFR. 430/6; BOA. DH. ŞFR. 41/260; BOA. DH. KMS. 19/62-8.

²⁸ BOA. DH. KMS. 19/62-5.

²⁹ DH. KMS. 19/62-4.

Urla'dan muhacereti, Yunan sefaretinin ifade ettiği gibi gördükleri baskı ve tehdit sonucunda gerçekleşmemiştir. Aksine hükûmetin tüm yasaklamalarına ve tamamen Rumlardan oluşan bir heyetin nasihatlerine rağmen meydana gelmiştir.³⁰

Vali Rahmi Bey'in anlattıklarına göre Urla ile Çeşme'nin Alaçatı nahiyesinde hiçbir tahribat bulunmamaktaydı. Urla'dan Karaburun'a kadar olan bölgede asayişin muhafazası için asker gönderilmiş, boş kalan haneleri ve eşyalarını korumak için içlerine mümkün olduğu kadar Müslüman göçmen yerleştirilmişti. Bir taraftan Gayr-ı Müslim unsurlara ait mağazalar, ticari mallar ve kiliseler koruma altına alınırken, diğer taraftan da Urla, Çeşme ve Karaburun cihetlerine Karşıyaka metropoliti ile beraber ileri gelenlerden bir heyet gönderilerek nasihatlerde bulunulmuş ve göç önlenmeye çalışılmıştı. Ayrıca sebepsiz olan bu Rum muhaceretinin yasaklanması için Urla kaymakamlığına talimat verilmişti.³¹ Bahsi geçen yerlere nasihat heyetinin gönderilmesi Maliye Nazırı Cavit Bey'in isteğiyle gerçekleşmişti.³²

Dâhiliye Nazırı Talat Paşa'nın belirttiğine göre, 15 Haziran 1914 tarihinde, içlerinde Karşıyaka metropolitinin de bulunduğu bir heyet ile birlikte Urla kazasına gidildi. Kazanın Rum halkı oldukça heyecan içerisindeydi. Alınan şiddetli tedbirler ve nasihat heyetinin uğraşları neticesinde Urla'dan gerçekleşen Rum göçü durdurulmuştu. Aynı günün öğleden sonrasında ise heyetle beraber, ahali istasyonda hicrete hazır bir şekilde bekleyen Ulucak köyüne gidildi. Daha önce bu bölgeye Manisa Süvari Alayından bir miktar kuvvet gönderilerek saldırganlardan 40 kişi tutuklanmış ve bölgede devriyeler gezdirilmiş olduğundan yapılan nasihatler tesir etmiş ve istasyonda toplanan göçe hazır halkın köylerine getirilerek hanelerine yerleştirilmeleri sağlanabilmişti. Heyet, Rumların yoğun olarak yaşadığı sahil hattındaki yerleşim merkezlerinin neredeyse birçoğunda inceleme ve soruşturmalarına devam etmiş, Ulucak, Menemen ve Bergama'da ele geçirilen 100'ü aşkın şahsın Divan-ı Harpler tarafından sorgulanmalarını karar altına almıştı. Heyet, bir gün sonra yani 16 Haziran 1914 tarihinde ise halkı kısmen hicret etmiş olan Foça kazasında incelemelerde bulunacaktı.³³

³⁰ BOA. DH. KMS. 19/62-6.

³¹ BOA. DH. ŞFR. 430/6; BOA. DH. ŞFR. 41/260; BOA. DH. KMS. 19/62-8.

³² BOA. DH. ŞFR. 41/260.

³³ BOA. DH. ŞFR. 19/62-10.

Bununla beraber göç önlenemedi. Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Aydın vilayetine gönderilen telgraftan öğrenildiğine göre 1914 yılının Eylül ayı içerisinde Uurla'dan 250, İzmir'den ise 200 Rum Yunanistan'a hicret etmişlerdi.³⁴ İzmir ve yakın çevresinden ise 200.000 civarında Rum Yunanistan'a gitmiştir. Halil Mentese'nin hatıralarında belirttiğine göre, bu büyük çaplı kitlesel Rum göçünün gerçekleşmesinde, şüphesiz ki Vali Rahmi Bey'in çabalarının büyük bir payı bulunmaktaydı.³⁵

Eşkıyalık faaliyetleri ve çetecilik, XIX. yüzyıl Batı Anadolu'sunun önemli olgularından birisi olup, Müslüman Türkler kadar Rumlar arasında da yaygınlık göstermekteydi.³⁶ İzmir ve hinterlandında çetecilik, Abdülhamit devri boyunca korkunç bir hal almış, meşrutiyet döneminde de devam etmiştir. Bir taraftan Kamalı, Tekelioğlu ve Çakırcalı çeteleri ortalığı kasıp kavururlarken, diğer taraftan da Rum ve Yunan çeteleri hem Türk-İslam ahalisine zarar vermek, hem de siyasi maksatlarla sahillerimize baskınlar yapmışlardır.³⁷ I. Dünya Harbi yıllarına gelindiğinde ise dağlardaki çetelerin miktarında hızlı bir artışın yaşandığı görülmektedir. Asker kaçaklarının sayısındaki artış çeteleri besleyen önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Batı Anadolu bölgesini topraklarına katmak isteyen Yunanistan, Rum çetelerini insan unsuru ve malzeme bakımından sürekli olarak beslemiştir. Bölgedeki Rum çeteleri vasıtasıyla asayişsizliği körükleyerek çıkacak olayları bir işgal gerekçesi olarak kullanmak istemiştir.³⁸ Bunda İzmir ve hinterlandını Makedonya'ya benzetmek suretiyle Batılı güçlerin müdahalesini sağlamayı amaçlayan Etnik-i Eteryay Cemiyeti'nin de büyük bir payı bulunmaktadır. Cemiyet, bu amaçla bir yandan yerli Rum çetelerini dağa çıkartırken, diğer yandan da Yunanistan ve Ege adalarından bazı çeteleri Ege sahillerine çıkartarak siyasal eşkıyalık yolunu icra etmiştir.³⁹

Batı Anadolu kıyılarına çok yakın olan ve Ege adaları içerisinde en büyükleri olan Midilli, Sakız ve Sisam, Anadolu'nun savunulmasında ileri karakol görevini üstlendikleri gibi, düşman bir devletin eline geçtikleri takdirde de Anadolu'nun işgalini oldukça kolay hale getirebilecek bir konum

³⁴ BOA, DH. ŞFR, 45/91.

³⁵ Mentese, A.g.e., ss.86-180.

³⁶ İlhan Tekeli - Selim İlkin, *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989, s.55.

³⁷ Nail Moralı, *Mütarekede İzmir Önceleri ve Sonraları*, Tekin Yayınevi, 1976, s.23.

³⁸ Tekeli ve İlkin, A.g.e., s.56.

³⁹ Sabri Yetkin, *Ege'de Eşkıyalar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003, s.55-56.

ve yakınlıkta bulunmaktaydılar.⁴⁰ Balkan Harbi'nin başlaması ve özellikle sonrasında Doğu Ege adalarından Midilli, Sakız ve Sisam'ın Yunanistan tarafından işgal edilmesiyle birlikte Rum çeteler bu adalarda üslenmeye başladılar. Doğrudan Yunanistan tarafından desteklenen bu asiler, Anadolu sahillerine çıkarak yerli Rumlarla iş birliği içerisinde vilayet dâhilinde iç güvenliği sarsan faaliyetlerde bulundular.⁴¹ Dâhiliye Nezaretinden Sadrazamlık makamına gönderilen 3 Mart 1914 tarihli yazıdan anlaşıldığına göre Sisam Adası, bu günlerde büyük bir faaliyet içerisinde bulunmaktaydı. Buraya bir vapur dolusu silah çıkarıldığı gibi adada askeri bir eğitime de başlanmıştı. Ayrıca Söke ve Kuşadası sahillerine karşı tahkimat icra edilmekteydi.⁴² Aynı gelişmeler Sakız Adası'nda da gözlemlenmekteydi. İzmir Valisi Rahmi Bey'in belirttiğine göre Sakız Adası'nda bulunan ve Çeşme'nin karşısına tesadüf eden Ayamine Kilisesi civarında iki top tabiiye edildiği gibi, adada bulunan ve yaşları 19 ile 40 arasında değişen Rum ahali de silah altına davet edilmişti. Ayrıca adada her vakit harp isteriz nidalarıyla nümâyişler de yapılmaktaydı.⁴³

Yunanistan, I. Dünya Harbi döneminde de bu türden faaliyetlerini sürdürmüştür. Örneğin, Yanya Konsolosluğundan gönderilen telgraftan bildirildiğine göre, sayıları yaklaşık 70 kişiyi bulan iki eşkıya çetesi, İzmir sahiline çıkarılmak üzere 11 Haziran 1914 tarihinde Pire'den hareket etmiştir.⁴⁴ 4 Temmuz 1914 tarihinde ise yine Yanya Konsolosluğundan edinilen bilgiye göre, mümkünse Urla'ya, mümkün olmazsa da vilayetin diğer bir sahiline taarruz etmek için Rum eşkıyalar toplandığı ve bunların sevk edilmek üzere olduğu bildiriliyordu.⁴⁵ Türk-Yunan ilişkilerinde Ege adaları sorununun başlangıcı, Balkan Harpleri sonrasına, 1914 yılı Şubatına dayanmaktadır. Bu tarihte Batılı devletler ortaklaşa aldıkları kararlar Türkiye'ye sadece İmroz ve Bozcaada'yı bırakırken diğer tüm Ege adalarını Yunanistan'a vermişlerdir. Türkiye, adaların Anadolu'daki kalabalık Rum topluluklarına olan yakınlıkları, stratejik konumları ve en nihayetinde

⁴⁰ Engin Berber, *Bir İzmir Kâbusu, Mütareke ve İşgal Dönemi Üzerine Yazılar*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, 2002, s.16.

⁴¹ Berber, A.g.e., s.2.

⁴² BOA. DH-KMS. 16/39-1.

⁴³ BOA. DH-KMS. 16/39-3.

⁴⁴ BOA, HR. SYS, 2101/1-1.

⁴⁵ BOA. DH. ŞFR. 42/186.

güvenlik kaygıları nedeniyle Midilli, Sakız ve Sisam adaları için böyle bir kararı kabul etmedi.⁴⁶

Nitekim Köylü Gazetesi bu adaların oluşturduğu tehlikeye dikkat çekerek 10 Ocak 1913 tarihli yazısında, “Adalar Meselesi ve Çetecilik” başlıklı bir yazısında: “Yunanistan’da kalacak adaların, Anadolu için her vakit bir şer ve fitne ocağı olacağı şüphesizdir. Adaların tarafsız olması, tahkim edilmemesi ve devletlerin kefaleti altında bulunması da bu konuda zerre kadar tesiri ve faideyi haiz değildir. Aç, kudurgan ve kan içici palikaryalar her fırsatta adalardan Anadolu’ya geçecekler ve Anadolu’da birçok kötülükler, hırsızlıklar ve asayiş bozan diğer işleri yaptıktan sonra, buradaki Yunan dolabı da dönerek, bu kötülükleri hükûmetin zimmetine kayd etmeye çalışacaktır. Adalar zaten bizim hâkimiyet nüfuzumuzun altında iken, birçok Rum çetelerinin ve Yunan palikaryalarının Anadolu’da yapmadığı fenalıklar ve eşkıyalıklar kalmıyordu. Adalardan gizlice Anadolu’ya geçecek bir palikarya sürüsünün, gecenin birinde bir cinayet işledikten sonra, izini ve alametini belli etmeksizin kim olduğunu meydana çıkarmak ve meydana çıkardıktan sonra dahi bunları ele geçirmek mümkün olmayacaktır...” diyordu.⁴⁷ Takip ettiği adalar politikasıyla Batı Anadolu sahillerini ilhak etmeyi amaçlayan Venizelos, bu amacını gerçekleştirmek için bölgedeki Rumların sayısını artırmaya gayret ediyordu.⁴⁸ Urla’daki Rum faaliyetleri işte tam da bu noktada oldukça büyük bir önem arz ediyordu.

Atina Sefiri Galip Kemali (Söylemezoğlu) Bey’in verdiği bilgiler, Venizelos’un bu politikasını doğrulamaktaydı. Bu bilgilere göre, Girit, Epir, Kavala ve Selanik gibi Yunan yerleşim merkezlerinden hareket eden pek çok Rum çetesi, Ege sahillerine saldırılar düzenlemek amacıyla, kalabalık gruplar halinde Batı Anadolu’ya yakın Ege adalarına gelmekteydi.⁴⁹ Yunan işgali altındaki adalardan Aydın vilayeti sahillerine kayıklarla gelen Rum çetelerine çoğu kez Yunan donanması eşlik ediyordu.⁵⁰ Nitekim 9 Eylül 1914 tarihinde Sisam Adası ile Demirciler arasındaki gemilerin yanında bulunan kayıklardan çıkan eşkıya ile jandarma devriyesi arasında meydana gelen çatışma neticesinde Rum asiler kaçmak zorunda kalmışlardı.⁵¹ Yine 25 Eylül 1914 tarihinde adalardan gelen 20 kişilik bir Rum çetesiyle, etraftan yetiştirilen müfrezeler Urla’nın Sükudlu/Sekürlü ile Demirciler Rum köyü

⁴⁶ Smith, A.g.e., s.42.

⁴⁷ Berber, A.g.e., s.17.

⁴⁸ Zafer Çakmak, *İzmir ve Çevresinde Yunan İşgali ve Rum Mezalimi*, Yeditepe Yayınevi, 2007, s.56.

⁴⁹ BOA. HR. SYS. 2101/1-10.

⁵⁰ BOA. HR. SYS. 2101/2-1.

⁵¹ BOA. HR. SYS. 2101/2-7.

arasında çatışmaya tutuşmuşlar, çatışma sonucunda Rum çete mensubu üç kişi ölü, iki kişi ise sağ olarak ele geçirilmiştir. Geri kalan çete üyeleri bir kez daha adalara kaçmayı başarmıştır. Şakilerin adalardan gelmeleri ve tekrardan adalara kaçmalarından Yunani oldukları anlaşılmıştır.⁵² Adalardan Osmanlı sahillerine Rum çeteleri tarafından yapılan baskınların ardı arkası kesilmeyince, Sadrazam ve Dışişleri Bakanı Said Halim Paşa, Atina Sefaretinden bu hususla ilgili olarak Yunan makamları nezdinde görüşmesini istemiştir. Atina elçisi Galip Kemali Bey, Yunan Başbakanı Venizelos ile yaptığı görüşmenin sonuçlarını 10 Kasım 1914 tarihli yazı ile Said Halim Paşa'ya bildirmiştir. Buna göre; Venizelos yaptığı açıklamalarda, adalarda asla Rum çetelerinin bulunmadığını ifade etmiştir. Venizelos'a göre aslında çete zannedilenler Anadolu'nun eski yerleşik Rumlarıdır. Anadolu'dan adalara göç eden Rumlardan bazıları yeniden memleketlerine dönmek istemişler, bunların Osmanlı sahillerine yaklaşmalarıyla beraber, eşkıya zannıyla üzerlerine ateş açılmıştır. Bunlar kesinlikle eşkıya değildirler. Ancak Yunan Hükûmeti bu gibilerin dahi Anadolu'ya gitmelerine mani olmuştur. Yunan askeri son bir aydır adalarda çok sıkı tedbirler almıştır. Görüşmenin bu şekilde seyretmesi üzerine Galip Kemali Bey, Venizelos'a bir teklifte bulunmuş; tarafların, meselenin halli için küçük vapurlar tahsis etmek gibi bazı müşterek tedbirler alabileceklerini teklif etmiştir. Bunun üzerine Venizelos: *"Hükûmet-i Seniye'yi bu meselede tatmin için gerek münferiden gerekse müştereken her türlü tedbir-i mania ittihazına hazırım."* açıklamasında bulunmuştur.⁵³ Fakat Venizelos'un bu açıklamalarında hiç de samimi olmadığı kısa sürede ortaya çıkacaktır. Nitekim Selanik Başkonsolosu Ruhi Bey'in 25 Kasım 1914 tarihli yazısından öğrenildiğine göre, Epir'de işleri kalmamış olan çeteciler Selanik'te toplanmaya başlamışlardır. Bunlardan 800 kişisi Çeşme ve civarındaki sahile çıkararak faaliyette bulunmak üzere Selanik'ten hareket etmişlerdir. Ruhi Bey'e göre İngilizler, bu Rum eşkıyalarla doğrudan iş birliği içerisindeyler. İngilizler, I. Dünya Harbi'nin çıkmasıyla birlikte Mısır'da asker toplamaktadırlar. Epir'den Selanik'e gelen çetecilerin bir kısmı Mısır'a gönderilmek üzere İngiltere'nin Selanik Konsolosluğunda gönüllü olarak kaydolurlarken, bir kısmı da komitacılara katılmaktaydılar. Hatta İngiltere'nin Pire Konsoloshanesinde dahi Mısır için gönüllü kaydı yapılmaktadır. Ruhi Bey'e göre bu çete mensuplarının Mısır'a gitmeleri rivayetten ibaret olup, gerçekte gitseler bile Midilli ve Sakız adalarının

⁵² BOA. HR. SYS. 2101/2-2.

⁵³ BOA. HR. SYS. 2101/2-11.

karşısındaki Osmanlı sahillerinde acilen tedbir alınması icap etmektedir.⁵⁴ Zira Anadolu sahilleri I. Dünya Harbi boyunca ve sonrasında Milli Mücadele döneminde bile Rum çetelerinin tehdit ve saldırılarına maruz kalmaya devam edecektir. 25 Mart 1915 tarihinde Urla limanında bir motorbotla, haki elbiseli 10 şahıs görülürken, Milas'ın Rum mahallesinde yapılan aramalarda ise bomba bulunmuştu. Dördüncü Kolordu Komutanlığı bu gelişmelerle ilgili olarak gerekli tedbirlerin alındığını beyan ediyordu.⁵⁵

Yunanistan'ın Aydın vilayetinde yürüttüğü propaganda çalışmaları, duygusal ve kültürel bakımdan, İstanbul'dan çok Atina'ya bağlı olan vilayet Rumları arasında oldukça etkili oldu.⁵⁶ Batı Anadolu topraklarına göz diken Yunanistan, bu amacına ulaşabilmek için, yaptığı diğer birçok faaliyetin yanı sıra diplomatik faaliyetlere de oldukça büyük bir önem vermektedir. Anadolu'yu işgal etmeye hazırlanan Venizelos, Ege Bölgesi'nde gerçekleştireceği işgalleri kolaylaştırmak ve buna bir alt yapı hazırlamak için öncelikli olarak Rumların çoğunlukta bulunduğu yerlerde konsolosluklar açmaktaydı. Bu bağlamda Yunanistan sefiri, 14 Ocak 1915 tarihinde Urla'da da bir Yunan Konsoloshanesinin açılması için Hariciye Nezaretine bir takrir vermişti.⁵⁷ Devam eden yazışmalardan Urla'da Yunan Konsolosluğunun çok kısa bir süre sonra kurulduğu anlaşılmaktadır. Zira İzmir Valiliğinden Dâhiliye Nezaretine 26 Ocak 1915 tarihinde gönderilen yazıdan öğrenildiğine göre, Urla'da Yunan konsolosluğu fakat konsolosla münasebet kuracak bir kaymakamın bulunmadığı ifade edilmekteydi.⁵⁸ Venizelos'un adalar politikası ve Batı Anadolu'da takip ettiği siyaset, bölgede ister istemez bir Türk-Rum gerginliğine de yol açmaktaydı. Cemal Paşa'nın hatıralarında bahsettiğine göre Balkan Harbi'nden sonra Türk unsuru arasında şiddetle hüküm sürmeye başlayan milliyetçilik cereyanı en çok da Aydın vilayetinde etkisini göstermeye başlamıştı. Yunan, Sırp ve Bulgarlardan gördükleri tahammül edilemez işkencelere maruz kaldıktan sonra Osmanlı topraklarına iltica etmeye mecbur kalan yüzbinlerce İslam muhaciri tarafından, yerli Rumlara karşı bazı tecavüzlere başlanılmıştı.⁵⁹ Örneğin İzmir Vali Vekili Tefik Bey'in belirttiğine göre, 28 Haziran 1914 tarihinde Urla civarında güpegündüz bir Ermeni yaralandığı gibi, aynı günün gecesinde de yine

⁵⁴ BOA. HR. SYS. 2101/3-2.

⁵⁵ BOA. DH. EUM. 3.ŞB. 4/42.

⁵⁶ Berber, A.g.e., s.2.

⁵⁷ BOA. HR. HMŞ. İŞO. 74/76.

⁵⁸ BOA, DH. ŞFR. 459/33.

⁵⁹ Cemal Paşa, A.g.e., s.88-89.

Urla'da Pınardere mevkiinde üç Rum yaralanmıştı. Aynı gece Seydiköy'ün Bulgurca mevkiinde ise iki çardak basılarak Lamiröl isminde bir Gayr-ı Müslim öldürülürken, Anderiko isminde bir diğer Gayr-ı Müslim yine yaralanmıştı. 16 Temmuz 1914 tarihinde ise Urla'nın Astapolyo mahallesinden Panani isimli bir Rum öldürülmüştü.⁶⁰

Urla ve civarında yaşanan bu gibi güvenlik sorunları kaza halkının göç etmesine neden olmaktaydı. Aydın Valiliği 26 Temmuz 1914 tarihli yazısında Rum halkın hicretine engel olmak için gerekli tedbirlerin alındığını beyan etmekteydi. Buna göre; Urla ile Seferihisar arasında bulunan Göben mevkiinde iki Hristiyan'ı öldüren Seferihisar'ın Ulaş köyünden Yakup'un damadı Osman ile Kizman köyünde katledilen iki Rum'un katil zanlıları ele geçirilmişti. Rum halkın duyulan korkudan dolayı göç etmelerine mani olmak için en azından bir süreliğine aileleriyle birlikte Urla'yı terk etmelerine izin verilmedi. Bununla beraber tüccar ve çiftçinin İzmir'e gelip gitmelerine her zaman için müsaade edilmekteydi. Ayrıca, Urla halkının Eylül ayı gelmedikçe ellerine para geçmeyeceği anlaşıldığı için fakir halkın Düyün-u umûmiye borçlarının tahsili de bir buçuk ay ertelendi. Valiye göre alınan tüm bu tedbirler neticesinde şikâyete neden olacak bir hal kalmamıştı.⁶¹ Fakat Rumlara karşı işlenen cinayetler devam etmekteydi. 26 Temmuz 1914 tarihinin gecesinde Urla'da Helvacılar meydanında iki Rum'a ateş edilmesi sonucu biri ağır surette yaralandı. Yine aynı gece Hristos Caranderas'ın Yeni Efes'teki çiftliğine silahlı kişiler tarafından saldırılarak başta Christos olmak üzere karısı ve üç çocuğu yaralandı. Ayrıca, 13 yaşındaki iki oğlu boğazlanarak öldürüldü.⁶²

Urla'dan gerçekleşen göçün önemli nedenlerinden birisi de firari Rum asker kaçaklarıydı. 1912 yılı başlarından itibaren Osmanlı ordusundaki Rumlar, münferiden veya toplu olarak birliklerinden kaçmaya başladılar. Bu durum, Trablusgarp Savaşı'yla birlikte Aydın vilayetinde de artış gösterdi. Mürettep tümen tarafından 24/25 Eylül 1912 tarihinde İzmir Redif Alayına duyurulan emirde, Gayr-ı Müslimlerin, Müslümanların %25'i oranında askere çağırılması bildiriliyordu. Fakat bu çağrıya uymayan vilayet Rumları, birliklerinden firar etmek suretiyle eşkiya çeteleri kurarak vilayet genelinde korku salmaya başladılar. Bölgedeki Rum köyleri tarafından saklanan ve

⁶⁰ BOA. DH. EUM. EMN. 86/39.

⁶¹ BOA, DH. EUM. EMN. 117/4.

⁶² BOA. DH. EUM. 2.ŞB. 1/19.

destek gören bu çeteler, adalardan gelen Rum eşkiyalara da kılavuzluk ve yataklık yaptılar.⁶³

Hıristiyan Osmanlı vatandaşları, 1908 anayasasına göre askerlik hizmetleriyle yükümlü tutulmuşlardı. Savaşın özelliklerinden ve özellikle de Rumlara duyulan güvensizlikten dolayı Batı Anadolu bölgesindeki Gayr-ı Müslim Osmanlı vatandaşlarına silahsız askerlik görevleri verilmiş ve bunların çoğunluğu amele taburlarına alınmışlardı.⁶⁴ I. Dünya Harbi süresince bu taburlar, silahlı hizmet için kendilerine yeterince güven duyulmayan, şüpheyle bakılan Gayr-ı Müslim Osmanlı uyruklulardan oluşturulmuştur. Üstelik amele taburları oluşturulurken katılımcıların yaşlarına veya fiziksel özelliklerine bile bakılmamıştır. Bu bağlamda söz konusu taburlardan, fiziksel güç isteyen işlerin görülmesinde faydalandığı gibi bunun yanı sıra devlet otoritesi açısından ordudaki güvenilmez unsurları kontrol altında tutmanın bir aracı olarak da görüldüler.⁶⁵

I. Dünya Harbi döneminde Urla, Foça, Çiğli, Kasaba ve Manisa gibi bazı yerleşim merkezlerinde amele taburları oluşturulmuştu.⁶⁶ Bu uygulamayla esasen daha çok Yunan adalarına yakın kıyı şeridindeki Rumlar, göçe zorlanmak isteniyordu. Bu noktada bir tek Rum'a bile ülkeyi terk etmeleri veya Yunanistan'a gitmeleri hususunda doğrudan bir söz söylenilmiyordu. Askerliğe elverişli Rum gençleri, Amele taburlarında toplanarak yol, orman ve yapı işleri gibi fiziksel güç isteyen ağır işlerde çalıştırılmak suretiyle rahatları kaçırılarak huzursuz ediliyorlardı. Nihayetinde ağır çalışma temposu ve angarya işlere dayanamayan Rumlar, bazen birer ikişer, bazen de toplu olarak Ege sahillerimize çok yakın olan adalara ve Yunanistan'a firar etmek zorunda kalıyorlardı.⁶⁷

Buralarda Etnik-i Eteryaya Cemiyeti tarafından birer anarşist olarak yetiştirilen bu firari Rumlara sadece Yunan adalarında değil, Söke kazasındaki Samsun dağında ve Yamaç köyü yakınlarındaki manastırlarda da eğitimler veriliyordu.⁶⁸ Bahsi geçen Rum asker kaçakları, firarilik

⁶³ Berber, A.g.e., s.21.

⁶⁴ Bezmi Nusret Kaygusuz, *Bir Roman Gibi*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, 2002, s.85.

⁶⁵ Mehmet Beşikçi, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2015, s.140.

⁶⁶ Kaygusuz, A.g.e., s.75.

⁶⁷ Taçalan, A.g.e., s.58-59.

⁶⁸ Yaşar Çağbayır, *Söke*, Ayma Matbaası, 1989, s.32.

dönemlerinde Yunanistan ve İtilaf Devletleri ordularında gönüllü olarak görev almaktaydılar. Rum göçmenlerden özellikle Sakız, Sisam ve Midilli adalarında iskân edilmiş olanlar, kaçakçılığı adeta meslek haline getirmiş olup, bu münasebetle çok uzun zamandır Anadolu'ya baskınlar yapan eşkiya ile de bağlantılar kurmuşlardır. İhtiyaç duydukları lojistik malzemeyi sancaktaki Rum yerleşim merkezlerinden sağlayan Rum çeteleri, gerekli insan unsurunu da ağırlıklı olarak yine sancakta yaşayan Rumlardan tedarik etmekteydiler.⁶⁹

Rum asker kaçakları, Mondros'un imzalanmasından sonra, üzerlerinde I. Dünya Harbi sırasında görev aldıkları yabancı orduların üniformaları olduğu halde, Anadolu'ya dönmeye başladılar. İtilaf donanmasına ait gemilerle ve vapurlarla taşınan Rumlar hakkında hiçbir adli işlem yapılmadığı gibi, hükûmet tarafından da *"nezaketle karşılanmaları gerektiği"* hususu askeri mercilere önemle hatırlatılmıştı.⁷⁰ Bu durum Harp yılları boyunca bu şekilde devam etti. Urla'da da ordudan firar eden Rum askerler, bir şekilde daha sonra ailelerini de yanlarında götürdüler.⁷¹

Aslında İttihat ve Terakki Cemiyeti yönetimi, İzmir merkezde olduğu gibi Urla kazasında da İzmir'e çok yakın olduğu gerekçesiyle I. Dünya Harbi öncesinde Rum sakinlerini çok fazla göç ettirememişti. İzmir ve Urla'daki Rumlara dokunulmamasının nedeni tamamen siyasiydi. Zira büyük devletlerin konsoloslarının bu şehirde bulunması, ayrıca İzmir ve Urla'nın fazla göz önünde bulunması bu durumun en önemli nedenini oluşturmaktaydı.⁷² Bununla beraber Yunanistan Sosyal Yardımlar Bakanlığı'nın verilerine göre, I. Dünya Harbi yıllarında Urla'dan 3.124 Rum ayrılmıştı. Fakat Urla, Mütareke imzaladığı sırada yine de İzmir sancağı içerisinde Rumların nüfus üstünlüğüne sahip olduğu tek kazaydı.⁷³

Harp yıllarında Urla kazası Demircili Rum köyü, büyük insan kaçakçılığının merkezi haline gelmişti. Sakızlı kayıkçılar, bu işte başrolü oynamaktaydılar. Bu durum Sakızlı kayıkçıların savaş sonlarına doğru yakalanmaları ve İzmir Divan-ı Harbi'ndeki yargılanmaları sırasında buldukları itiraflar sonucunda açığa kavuşmuştu. Kaçırılan Rum gençleri,

⁶⁹ Berber, A.g.e., (1997), s.101.

⁷⁰ Engin Berber, *Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s.71.

⁷¹ BOA. DH. ŞFR. 442/22.

⁷² Berber, A.g.e., s.70.

⁷³ Berber, A.g.e., s.70-71.

Yunanistan ve Makedonya'daki İngiliz ve Fransız ordularına gönüllü olarak yazılmaktaydılar.⁷⁴ Bu asker firarileri bahsi geçen kaçak kayıklarla zaman zaman gizlice Yunanistan'dan Urla'ya dönmekteydiler. Gönüllü olarak katıldıkları İngiliz ve Fransız ordularından Urla'ya haberler getirdikleri gibi, buradan da onlara istihbarat akışı sağlayarak casusluk faaliyetlerinde bulunmaktaydılar. Urla Emniyet Müfettişi Ali İzzet Bey'in belirttiğine göre, Rum asker kaçakları, 28 Şubat 1916 tarihinde yine kaçak kayıklarla ve silahlı olarak geceleyin Urla'ya dönüş yaptılar. Beraberlerindeki silahlardan ürken ailelerinin bu silahların bulunma gerekçesini sormaları üzerine; İngiliz ve Fransızların sabahtan akşama, çok kısa bir süre içerisinde Urla ve civarına taarruzda bulunacaklarını, bu durumda kendilerini Müslümanlara karşı savunmak maksadıyla bu silahları getirdiklerini beyan ettiler. Yine bunların ifadesine göre Urla'da bir İngiliz ve bir de Fransız zabiti gizlenmekteydi ve tüm bu bilgiler kendilerine İngiliz ve Fransızlar tarafından ifade ve tebliğ edilmişti.⁷⁵

Ege sahillerindeki Rumlar için bu türden casusluk faaliyetleri aslında Yunan davasına yapılan bir vatan hizmeti olarak görülmekte olup, sıradan bir hadise halini almıştı. Örneğin Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından İzmir, Antalya ve Menteşe mutasarrıflıklarına gönderilen yazıda, Panayot Dimitraki isimli bir şahıstan bahsedilmekte ve bu şahısla ilgili olarak dikkatli olunması uyarısında bulunulmaktaydı. Casusluk yaptığı anlaşılan Panayot'un 1916 yılı içerisinde düşman adına kayıkla Sisam Adası'ndan Kuşadası'na ve oradan da Sığacık ile Urla'nın Demircili Rum köyü arasındaki bir mevkie gittiği anlaşılmaktaydı.⁷⁶

Yerel yönetimler imkânların el verdiği ölçüde Rum asker kaçaklarını ele geçirmek için mücadele etmekteydiler. Vali Rahmi Bey'in ifadesine göre daha önceden Urla'dan firar etmiş olanlardan 20 kadarı 2 Mart 1916 tarihinde Sığacık cihetinden giriş yaparken yakalanmışlardı. Bunların içerisinde Müslüman olanlar da vardı. Yakalananların verdiği bilgiye göre düşman 17 Şubatta saldırıda bulunacaktı. Fakat bu haberin aslı çıkmadı. Bununla beraber vilayet yönetimi de bir süredir bir tecavüzün gerçekleşeceğini, bunun için düşmanın Midilli ve Sisam'da yığınak yapmakta olduğu istihbaratını farklı

⁷⁴ Bayar, A.g.e., s.136.

⁷⁵ BOA. DH. EUM. 3.ŞB. 12/13-5.

⁷⁶ BOA. DH. ŞFR. 63/28.

kaynaklardan almaktaydı. Fakat Vali Rahmi Bey'e göre, bu saldırının yapıpı yapılmayacağını keşif mümkün değildi.⁷⁷

Bu kaçakçılık şebekelerinde Gayr-ı Müslim unsurlar kadar, Müslümanlar da yer almaktaydılar. Örneğin Rahmi Bey'in Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği 30 Kasım 1915 tarihli yazıdan öğrenildiğine göre, Urla'da asker firarilerini sınır dışına kaçırmaktan yakalanan şahıslar arasında üç İslam, altı Rum ve iki de Ermeni bulunmaktaydı. Anlaşılan bu iş, ihanetin de ötesinde ticari bir geçim kapısı haline gelmişti. Üstelik zanlılar, sorgulamada bulunan asker ve polislerin kendilerini dövdükleri iftirasında da bulunmuşlardı.⁷⁸ Bir şekilde serbest kalan bu kaçakçılık çetesi daha sonra da faaliyetlerine aynen devam etmeyi başarmıştı. Bu sefer 18 Ocak 1916 tarihinde, zabıta vekili Necati Efendi'nin tertip ettiği bir pusu ile yeniden ele geçirilen bu 11 şahsa, daha önce de yapıldığı gibi bir kez daha yine aynı şekilde darp ve işkence yapıldığı hususunda Urla Viskonsolosuna şikâyetle bulunulmuştu. Başkumandan Vekili Enver Paşa tarafından Hariciye Nezareti'ne gönderilen yazıda Paşanın anlattıklarına göre; bu kişilere sadece sözlü baskı uygulanmış, herhangi bir fiziki işkencede bulunulmamıştı. Bu durum İzmir Kumandanlığında saklanan Urlalı bir Rum doktoru tarafından verilen raporla da sabitti. Öteden beri askeri yetkililer tarafından sadece sözlü olarak bir baskıda bulunulmaktaydı. Söz konusu suçluların sevkleri esnasında ve ikametlerinde rahat ettirilmelerine son derece dikkat edilmiş ve üstelik ele geçirilenler tarafından da kendilerine işkence yapıldığıyla ilgili hiçbir şikâyetle bulunulmamıştı. Enver Paşa'ya göre bu şikâyetle bulunanlar, suçluların henüz ele geçirilemeyen arkadaşlarıydı. Amaçları, yaydıkları bu yalan haberler aracılığıyla, bir şekilde kendilerine askeriyenin müdahale etmesini men etmeye çalışmaktı.⁷⁹

Gerçekte Urla halkının adalarla siyasi olduğu kadar ticari bir ilişkisi de bulunmaktaydı. Nitekim Rahmi Bey, 6 Mart 1916 tarihli beyanatında, sınırlarımız dışından Urla sahiline çıkan şahıslardan ele geçirilen üçünün sorgulanması sonucunda bunların çoğunluğunun ticaret için adalara gidip oralarda kalmış ihtiyarlardan ibaret olduğunu ve birkaçının da asker firarisi

⁷⁷ BOA. DH. ŞFR. 511/97.

⁷⁸ BOA. DH. ŞFR, 499/56.

⁷⁹ BOA. HR. SYS. 2979/12.

olduğunu ifade etmekteydi. Bunların hepsi de Uurla ve Gülbahçe ahalisindendi.⁸⁰

Uurla'daki Rumların Yunanistan'a kaçırılmalarında Rum eşkıyalar da aktif bir rol oynamaktaydılar. Uurla'da bazı Rumların Uurlalı Yorgi Efe ile Aleko Maleona ismindeki iki şaki tarafından Yunanistan'a kaçırıldıklarının haber alınması üzerine haklarında takibat başlatılmıştı. Yapılan takibat neticesinde Aleko 6 Mart 1916 tarihinde gizlendiği hanede mavzer tüfeğiyle beraber ele geçirilmişti.⁸¹ Liman Von Sanders Paşa hatıralarında, yapılan tüm resmi ikazlara ve alınan tüm tedbirlere rağmen sahil kesimindeki Rumların casusluk faaliyetlerinin 1916 yılı içerisinde de önlenemediğini kaydetmektedir. Bu yıl içerisinde casusluk sonucunda elde edilen istihbarat sayesinde Ege sahillerindeki Türk köyleri kıyının açığındaki adalardan gelen Rum çeteleri tarafından sıklıkla saldırıya uğramış, kadınlar, çocuklar ve hayvan sürüleri çalınarak köyler ateşe verilmiştir. Rumların yaşadığı sahildeki diğer yerleşim merkezleriyle birlikte Uurla kazası da şüphesiz ki bu durumdan payını alacaktır. Yabancı bir gözlemci olarak Liman Paşa, sözlerinin devamında Rumlar hakkındaki düşüncelerini *"Türklerin elindeki Doğu Akdeniz'in bu sakinlerinin karakter özelliklerine hiçbirimizin sempati beslemediğini, herhalde herkes anlayacaktır."* şeklinde oldukça manidar bir şekilde ifade etmektedir.⁸²

Adalardan Ege sahillerine gelen Rum eşkıyalar, casusluğun yanı sıra soygun, gasp ve özellikle de hayvan hırsızlığı gibi faaliyetlerde de bulunmaktaydılar. Çalınan hayvanlar, Osmanlı'nın savaştığı devletlerin ordularına satıldığı gibi, değerinin çok altında cüzi paralar karşılığında Rum ve Ermeni tüccarlara da satılmaktaydılar. Bu durum kolay zenginleşmenin bir aracı olarak görüldüğü için Ermeni ve Rum tacirleri tarafından bu eşkıyalar sürekli olarak teşvik edilmekteydiler.⁸³ Bu hususla ilgili olarak, Talat Paşa tarafından Aydın vilayetinin yanı sıra Mentese, Karesi ve Antalya mutasarrıflıklarına gönderilen yazı olayın boyutlarını göstermesi açısından önemlidir. Paşa, yazısında, 1915 yılının Ağustos ayı içerisinde 200 kişilik bir çetenin hayvan hırsızlığı maksadıyla Sisam Adası'ndan Kuşadası'na

⁸⁰ BOA. DH. ŞFR. 512/7.

⁸¹ BOA. DH. EUM. 3.ŞB. 12/26.

⁸² Liman von Sanders, Türkiye'de Beş Yıl, (E. B. Özbilen, Çev.), Türkiye İş Bankası Yayınları, 2018, s.198-199.

⁸³ Mustafa Zahit Öner (Hazırlayan), Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti (Matbuat Müdüriyeti-i Vesaik-i Resmîyeye Müsteniden Kaleme Alınmış Garbi Anadolu'daki Son Yunan Fecayiine Aid Risaledir), Dün Bugün Yarın Yayınları, 2020, s.354.

gececeğinin haber alındığını, bu nedenle acilen gerekli önlemlerin alınması gerektiğini talep etmekteydi.⁸⁴

2. Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Urla'ya Gerçekleştirilen Düşman Bombardımanı

Urla, I. Dünya Harbi yıllarında sıklıkla düşman devletlerin saldırılarına da maruz kalmış, bu noktadan hareketle şehrin tahliye edilip edilmeyeceği meselesi, savaş yılları boyunca İTC tarafından çoğu kez tartışmaya açılmıştır. Tahliye meselesinde şüphesiz ki, şehrin nüfusunun ağırlıklı olarak Rumlardan oluşması oldukça etkili olmuştur. Urla'ya gerçekleştirilen savaş yıllarındaki düşman taarruzlarıyla ilgili olarak Liman Von Sanders Paşa, şu bilgileri kaydetmektedir: *“İzmir ile Urla arasındaki sahile yakın giden şose de aynı şekilde sık sık topraklarla dövülüyor, oradaki binalar ile köprüler yıkılıyor ve gündüzleri her nevi ulaşım tehlikeye düşüyor veya kesiliyordu. Neredeyse tamamen Rumların yaşadığı Urla da birkaç kere gemilerin açtığı ateşle zarar görmüştü. Urla'dan üç kilometre kadar uzaktaki küçük Urla limanında bulunan birçok Türk gemisi top ateşiyle batırılmıştı. Limanda bulunan pek az sayıdaki ev, içinde oturanlar sürekli olarak tehlikeye maruz kaldıkları için nihayet tahliye edilmişlerdi.”*⁸⁵

1 Kasım 1914 tarihinde İngiliz bandıralı iki torpido, Urla limanına gelerek limanda bulunan Birun gambotu ile Kınalı Ada vapurunun kendilerine teslim edilmesi teklifinde bulunmuşlardır. Bu teklifi reddeden kaptanlar tarafından gemiler ateşe verilmiş ve mürettebatları ise karaya çıkmıştır. Bunun üzerine düşman torpidoları, limandaki bahsi geçen gemileri top atışıyla tahrip etmişlerdir.⁸⁶ Batırılarak tahrip edilen Kınalı Ada vapurunun değeri üç bin Osmanlı lirası olarak belirlenmiştir.⁸⁷ Savaş döneminde, Mart 1915 tarihinde İzmir'de Urla ve diğer sahillerimizin düşman donanmaları tarafından abluka altına alındığı, giriş ve çıkışın engellendiği şayiası çıkmıştı.⁸⁸ Urla'nın Saib iskelesi, 4 Mayıs 1915 tarihinde bir düşman torpido ve muhribi tarafından gülle atışlarıyla saldırıya uğramış fakat saldırı sonucunda gerek nüfus bakımından gerekse de maddi açıdan herhangi bir kayıp yaşanmamıştı.⁸⁹ 19 Nisan 1916 tarihinde Urla

⁸⁴ BOA. DH. ŞFR. 55/81.

⁸⁵ Sanders, Ag.e., s.162-163.

⁸⁶ BOA. DH. EUM. 3.ŞB. 1/19.

⁸⁷ BOA. DH. EUM. 5.ŞB. 13/25.

⁸⁸ Kaygusuz, A.g.e., s.80.

⁸⁹ BOA. DH. EUM. SSM. 53/29.

istikametinden gelen bir uçak, Yenikale istihkâmlarından açılan ateş üzerine bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştı. 25 Nisan 1916'da bir düşman torpidosu Karaburun sahillerini top ateşine tutmuştu. 26 Nisan 1916 tarihinde ise Yenikale üzerinde uçmak isteyen bir düşman uçağı açılan ateş nedeniyle bölgeden ayrılmak zorunda kalmıştı. Özellikle sivil halkın moralini bozmak amacıyla gerçekleştirilen bu deniz ve hava saldırıları sonuçsuz kalmakla birlikte bundan sonraki süreçte de aralıklı fakat daha etkili bir şekilde yapılmaya devam edecekti.⁹⁰ Bu durum merkezi hükûmet tarafından endişeyle karşılanmıştır. Örneğin Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından Aydın vilayetine gönderilen 12 Şubat 1916 tarihli telgrafta, düşmanın ara sıra Urla'ya taarruzda bulunduğu belirtilmiş ve bu hususla ilgili olarak Gayr-ı Müslimlerin durumu hakkında bilgi istenilerek gerekli tedbirlerin alınması talep edilmiştir.⁹¹

Urla, 1916 yılının Nisan ayı içerisinde İtilaf kuvvetleri tarafından bu sefer hem deniz hem de hava yoluyla bombalanmıştır. Bombardıman sonucunda Rumların kilise, mektep ve hanelerinde hasarlar meydana gelmiştir. Atina sefirinin Hariciye Nezaretine gönderdiği yazıdan öğrenildiğine göre, gerçekleşen bombardıman üzerine Yunan Başvekil ve Hariciye Nazırı İskolodis, İngiltere Hükûmeti nezdinde teşebbüslerde bulunarak Urla'daki Rum tebaanın zararlarının tazmini hususunda yardım istemiştir. Oysa Atina sefirine göre, din ve ırk ayrımı yapılmaksızın Urla'da Rumlarla beraber zarar gören Osmanlıya mensup tüm halkların çıkarlarının korunması gerekmektedir ve bu gayri adil tutumundan dolayı Mösyö İskolodis şiddetli bir şekilde protesto edilmelidir.⁹²

Urla'nın düşman tehdidi altında bulunması, bunun yanı sıra buradaki Rum Osmanlı vatandaşlarının bir ihanet sürecine girerek başta eşkıyalık faaliyetleri olmak üzere casusluk, askerlikten firar, sabotaj, propaganda ve Osmanlı Devleti aleyhine nümayiş düzenleme gibi bir dizi devlet aleyhinde faaliyette bulunmaları Urla Rumlarının da göç ettirilmesini sürekli olarak yöneticilerin gündeminde tuttu. Yunanistan'ın I. Dünya Harbi'ne girmesi durumunda Rum nüfusun yoğun olduğu Urla, Söke ve Kuşadası gibi yerleşim merkezlerindeki Rumların Ege sahillerinden uzak iç kesimlerdeki farklı bölgelere yerleştirilmelerine karar verilmişti. Bununla beraber şayet

⁹⁰ Kaygusuz, A.g.e., s.81.

⁹¹ BOA. DH. ŞFR. 60/299.

⁹² BOA. HR. SYS. 2419/38.

Yunanistan Batı Anadolu sahillerine bir saldırı gerçekleştirir ise İzmir Rumları da geçici bir süreliğine Anadolu'nun içlerine sevk edileceklerdi.⁹³ Fakat yukarıda da açıkladığımız üzere daha çok siyasi nedenlerle bu göç hep ertelendi. Bazı istisnai göçler haricinde Urla'daki Rumlar toplu olarak hiçbir zaman göç ettirilmediler. Gülbahçe bu istisnalardan biriydi. Urla'nın Gülbahçe (Rodonas) köyü, çoğu, adalardan gelmiş olan yaklaşık 2.500 kişilik nüfusuyla gerçekte bir kasaba görünümündeydi. Bunlar, Osmanlı uyruklu oldukları halde, Harbin başlarında Osmanlı Devleti'nin savaş halinde olduğu İngiltere lehine bir casusluk ağı kurmuşlardı. Milioris, bu hususla ilgili olarak Gülbahçe Rumlarında, 1821 yılından beri bir palikaryalık ve yüksek ulusal duygu geleneğinin bulunduğu, 1897 Dömeke Harbi'nde 120 palikaryanın Gülbahçe'den gizlice kaçarak Yunan ordusunda gönüllü olarak savaştıklarından bahseder. Fakat İngiliz casusluk servisinde çalışmalarının bedelini çabuk ödemişler ve kasaba sakinleri 1915 yılında Anadolu içlerine ve Alaşehir bölgesine sürgüne gönderilmişlerdir.⁹⁴ Devlet yetkililerinin böyle bir tedbir almalarında, I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte düşmana ait denizaltı gemilerinin kıyılarındaki Rumlar tarafından ikmalinden duyulan endişe oldukça etkili olmuştur.⁹⁵

Urla'nın tahliyesi meselesi savaş yılları boyunca farklı tarihlerde hep gündeme geldi. İzmir Valisi Rahmi Bey'in Dâhiliye Nezaretine yaptığı 27 Şubat 1916 tarihli açıklamadan anlaşıldığına göre; Kolorduya I. Ordu Kumandanlığından gelen telgrafta, ahalinin hayatı için Urla kazasının tahliyesinin Başkumandanlık Vekâletinden izin alınarak uygunluğu bildirilmiş ve tahliye için Aydın vilayetine müracaat edilmişti. Rahmi Bey, bu teşebbüsün Yunanlılar nezdinde yapacağı tesirden çekinerek Dâhiliye Nezaretine ne yolda hareket edilmesi gerektiğini sormaktaydı.⁹⁶ Bir gün sonra Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Aydın vilayetine çekilen telgrafta, askeri bir zorunluluk olmadığı takdirde Urla'nın tahliyesinden şimdilik vazgeçilmesi isteniyor ve durumun Başkumandanlık vekâletine yazıldığı bildiriliyordu.⁹⁷ Rahmi Bey, yine Dâhiliye Nezaretine gönderdiği 5 Mart 1916 tarihli telgrafta Urla'nın tahliye edilmesinin sakıncalarına dikkat çekiyordu. Vali Bey'in beyanatlarına göre, Urla'nın hemen hemen bütün sakinleri

⁹³ BOA. DH. ŞFR, 509/27.

⁹⁴ Nakracas, A.g.e., s.72-73.

⁹⁵ Nakracas, A.g.e., s.122.

⁹⁶ BOA. DH. ŞFR. 511/14.

⁹⁷ BOA. DH. ŞFR. 61/149.

Rumlardan, 10.000 kadarı da Yunanlılardan oluşmaktaydı. Bunların tahliyesi Yunanistan'la olan siyasetimizi olumsuz etkileyebileceği gibi, Yunanlıların Anadolu'yu işgaline de neden olabilecekti. Üstelik böyle bir işgal vukuunda yerli Rumlar da nefret dolu bir şekilde hareket edeceklerdi. Oysaki mevcut durumda düşmanın halen İzmir'e bir çıkarma yapması ihtimal dâhilinde gözüküyordu. Kaldı ki böyle bir tahliye durumunda Uurla'nın İslam nüfusuyla doldurulması da mümkün görünmediğinden şehir harabeye dönecekti.⁹⁸ İzmir Valisi tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 21 Mayıs 1916 tarihli belgeden öğrenildiğine göre Rumların Anadolu'nun içlerine nakli bu kez kolordu tarafından talep edilmekteydi. Kolordu, Uurla civarındaki Gülbahçe ve Bağcılar'da mevcut askeri durumun, bir nümâyişe yol açmasından duyduğu endişeden dolayı bu iki merkezde ikamet eden 2829 Rum nüfusunun dâhile sevkini lüzumlu görmekteydi. Rahmi Bey, kolordunun askeri gerekçelerinin yanı sıra, yine siyasi kaygıları dile getirerek Dâhiliye Nezaretinden ne yapılması gerektiğiyle ilgili görüş sormaktaydı.⁹⁹ 1916 yılı içerisinde Rumlar taşkınlıklarına ve faaliyetlerine hız verdikleri gibi, düşman devletler de belirli aralıklarla Uurla'yı bombardıman etmeyi sürdürdüler. Bu durumda Rumların iç kesimlere göç ettirilmeleri kaçınılmaz gözükmekteydi. Gelişmeler karşısında Uurla'dan 25.000, Seferihisar'dan 2.500 ve Söke'den ise 17.000 Rum, trenlerle Isparta ve Afyonkarahisar taraflarına sevk edilmişlerdir.¹⁰⁰

Balkan Harbi'nden sonra Teşkilat-ı Mahsusanın bilinçli politikalarıyla Batı Anadolu'dan ayrılmak zorunda kalan yerli Rumlar, Yunanistan'ın planlamaları doğrultusunda askeri bir eğitimden geçirildikten sonra Mütarekenin imzalanmasından itibaren Ege sahillerine gizlice geri dönmeye başladılar.¹⁰¹ Nitekim I. Dünya Harbi döneminde, özellikle de 1915 ve 1916 yıllarında savaşın olağanüstü koşulları nedeniyle Anadolu'nun içlerine sevk edilmiş olan Uurla, Söke ve Kuşadası kazalarına bağlı bazı Rum köylerinin halkı ile İzmir Körfezi sahilinde ikamet eden bir kısım Rumların, eski ikametgâhlarına dönmeye başladıkları Aydın valisi Nurettin Paşa tarafından

⁹⁸ BOA. DH. ŞFR. 511/135.

⁹⁹ BOA. DH. ŞFR. 520/62.

¹⁰⁰ BOA. DH. ŞFR. 533/68-1.

¹⁰¹ Tekeli ve İlkin, A.g.e., s.60; Ethem Atnur, "Millî Müadelede Kuvay-ı Milliye Rum ve Ermeni İlişkileri", Atatürk Dergisi, 1(6), 2010, s.71.

Dâhiliye Nezaretine gönderilen 25 Aralık 1918 tarihli telgraftan da öğrenilmektedir.¹⁰²

Dönen Rumlar, başta Yunanistan olmak üzere, Mavri Mira Cemiyeti, Yunan Kızılhaç'ı ve Patrikhane gibi örgütlü yapıların desteğiyle planlı ve programlı bir şekilde hızla silahlanmaya başladılar. Bu nedenle Köylü gazetesi, 28 Kasım 1918 tarihli sayısında "Kimler silahlanıyor" başlığını atarak gerçekte silahlananların Rumlar olduğuna dikkat çekmekteydi. Anadolu gazetesi de aynı mesajları içeren haberlerle okuyucularına sesleniyordu.¹⁰³ Rum çetecilerin bir kısmı, İngiliz veya Yunan askeri üniformaları giyerek faaliyet göstermekteydiler. Bu bilinçli uygulanan bir taktikti. Çünkü Türk askerlerine, düşman devletlerin askerleriyle çatışmaya girmemeleri hususunda emirler verildiği herkes tarafından bilinmekteydi.¹⁰⁴

Bazen de Rum eşkıyalar kendilerini Türk köylüsüne mahsus elbiseler içinde göstererek ve Türkçe konuşarak Rum köylerini basmaktaydılar. Hatta bunun için İzmir ve havalisinde pek çok zeybek elbisesi tedarik ederek bunları yerli Rumlara dağıtan Yunanistan'ın Müslüman ve Hıristiyan ahaliyi katlederek suçu Müslüman halkın üzerine atmayı amaçladığı görülmektedir. Yerli Rumlardan oluşan bu çetelerin kurulmasında ve eğitilmelerinde Yunanistan'dan gizli bir şekilde gelen Yunan subayları önemli bir rol oynamışlardır. Türkçe bilen Rum ve Ermenilere bu elbiseler giydirilmek suretiyle, işlenen suçların Türk çeteleri tarafından icra edildiği kanaati uyandırılmaya çalışılmıştır. Böyle bir aldatmacayla, Türklerin Rumları katlettiği yalan haberini bölgede hemen yaymak suretiyle İtilaf devletlerinin müdahalesi amaçlanmıştır.¹⁰⁵

Rumları silahlandıran ve çete faaliyetlerini organize eden Mavri Mira Cemiyeti, bütün talimatlarını direkt olarak Venizelos'tan almaktaydı. Cemiyet, Patrikhanenin bünyesinde teşekkül ettirilmişti.¹⁰⁶ Celal Bayar'ın hatıralarında ifade ettiğine göre; sokakları dolduran kalabalıklardan tutun da bütün Rum kurulları ve Osmanlı parlamentosundaki Rum mebusları tüm

¹⁰² BOA. DH. ŞFR. 599/134.

¹⁰³ Haydar Rüştü Öktem, *Mütareke ve İşgal Anıları*, (Z. Arıkan, Haz.), Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s.8-9.

¹⁰⁴ Bilge Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, Bilgi Yayınevi, 1974, s.50.

¹⁰⁵ Bahsi geçen hususlarla ilgili olarak çok sayıda belge bulunmaktadır. Örnek belgelerden birkaçı için bkz: BOA. DH. KMS. 52/50; BOA. DH. EUM. AYŞ. 75/57-2; BOA. DH. EUM. AYŞ. 33/8.

¹⁰⁶ Ali Güler, *İşgal Yıllarında Yunan Gizli Teşkilatları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988, s.36.

emir ve talimatları Mavri Mira Cemiyeti'nden almaktaydılar. Bu durum bütün siyasi akımların bir merkezden idare edildiğini açık bir şekilde ortaya koymaktaydı.¹⁰⁷

Türk istihbaratı tarafından edinilen bilgilere göre, Yunanistan tarafından Batı Anadolu'ya farklı kimlikler altında subaylar, papazlar ve öğretmenler gönderilmekte, kaçak yollarla ajanlar sokulmaktaydı. Tüm bu çalışmalar bölgedeki Rumları büyük bir ayaklanmaya hazırlamak için yapılmaktaydı.¹⁰⁸ Bu durum aslında Osmanlı Devleti'nin Balkan Harbi sonrasında ve I. Dünya Savaşı boyunca Gayr-ı Müslim unsurları göçe tabi tutarak ne kadar haklı bir tutum sergilediğini açıkça göstermekteydi.

3. Mondros Mütarekesi'nin İmzalanmasından İzmir'in İşgaline Kadar Olan Süreçte Rum Faaliyetleri

1918 Kasımından sonra Rumlar, hemen hemen Anadolu'nun genelinde büyük bir coşku içerisinde, her tarafı karıştırmak isteyen bir tavır içerisinde girdiler. Hükûmet organlarının işlevini kaybetmesi bu durumun en önemli nedenini oluşturmaktaydı.¹⁰⁹ Mütarekeyi takip eden günlerde İzmir Limanına gelen İtilaf donanması gemileri, İzmir'de galip devletlerce kurulan "Abluka ve Seyrüsefer Kumandanlığı" "Siyasi ve askeri temsilciler" bölgedeki Rum halkın şımarmasına ve birçok taşkınlıklara sebebiyet vermiş, İzmir ve çevresindeki asayiş büyük ölçüde bozulmuştu.¹¹⁰ Megali İdea'yı hayata geçirmek için artık uygun zaman ve ortamın doğduğu düşüncesi Rumlarda hâkim olmuştu. Bu nedenle İzmir'de yayınlanan bütün Rum gazeteleri, Osmanlı Devleti'nin yeryüzünden kaldırılması gerektiğinden ve İzmir'in Yunanistan'a ait olduğundan dem vurup, bu doğrultuda haberler yapmaya başladılar.¹¹¹

Hiç şüphe yok ki, bölgede yaşanan karışıklıkların arka planında, yerli Rumlar üzerinde kuvvetli bir etkiye ve saygınlığa sahip olan İzmir Rum Metropoliti Hrisostomos bulunmaktaydı. Yaman bir çeteci ve azılı bir Türk düşmanı olan Hrisostomos'un emriyle dışarıdan getirilen Rumlar tarafından Ege sahillerinde köyler kurulmakta ve bu Rumlar, kıyılarımızdaki şehir ve

¹⁰⁷ Bayar, A.g.e., s.129.

¹⁰⁸ Taçalan, 1981, s.58.

¹⁰⁹ Bayraktar, A.g.e., s.35.

¹¹⁰ Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, Kastaş Yayınları, 1987, s.170.

¹¹¹ Kaygusuz, A.g.e., s.142.

kasabalarımıza gerçek yerlilermiş gibi yerleştirilmekteydi. Bunlara bölgede kaos yaratarak ayaklanma çıkarma düşüncesi bizzat Hrisostomos tarafından empoze edilmekteydi.¹¹²

Aydın vilayetindeki demografik yapıyı kendi lehine değiştirmeye çalışan Yunanistan, takip ettiği imha politikasıyla bölgedeki Türkleri göçe zorlamış ve onlardan boşalan yerlere de Rum-Yunan göçmenler yerleştirmiştir. Celal Bayar'ın verdiği şu bilgiler Yunanistan'ın bölgede yaptığı hazırlıkların ölçeğini ortaya koymak açısından oldukça büyük önem arz etmektedir: “Elimizdeki vesikalar inanılmaz hazırlığın ne derece ilerlediğini gösteriyordu. Nefs-i Ayvalık'ta 35.000, Edremit'ten İzmir'le Karşıyaka'sına kadar 100.000, Urla Yarımadası'nda 75.000 Rum vardı. Bunlardan Edremit'ten İzmir'e kadar olanlar Midilli'ye, Urla ve çevresi ise Yunan Genel Kurmayı tarafından nazari olarak Sakız'a bağlanmıştır”.¹¹³ Mütareke ortamı içerisinde, alınan tedbirlerin tam olarak uygulanması asla mümkün olamadığı için Yunanistan ve adalardan Ege sahillerine gerçekleşen Rum geçişine, Mütareke sonrası dönemde de bir türlü engel olunamamıştır. Konunun önemine binaen bu husus, 12 Nisan 1919 tarihinde Vükela Meclis'inde de müzakere edilmiş ve bir şekilde Anadolu'ya geçmeyi başaran Rumların bu geçişlerinin önlenmesi için gerekli tedbirlerinin alınması kararlaştırılmıştır.¹¹⁴

Sahile yakın adalara gönderilen ve bu adalarda oluşturulan Yunan çeteleri, yolcu olarak İzmir'e gelmeye ve İzmir'de metropoliten emri altında esaslı bir teşkilat oluşturmaya başlamışlardı.¹¹⁵ Hrisostomos İzmir'e tüm Batı Anadolu Bölgesi için tasarlanan bir planı icra etmek amacıyla gelmişti. Gerçekten de onun gelmesiyle birlikte Ege'nin her tarafında ayaklanmalar baş gösterecekti.¹¹⁶

İzmir bölgesindeki Yunan müdahale ve tahrikleri kendisini daha çok Urla, Söke ve Ayvalık kazalarında göstermekte olup, tüm faaliyetler bizzat İtilaf mümessillerinin gözü önünde ve onların destekleriyle yürütülmekteydi. İzmir'de “Yunan Kızılhaç Teşkilatı” ve “Küçük Asya Cemiyeti'nden” başka 2000

¹¹² Asaf Gökbel, *Millî Mücadele'de Aydın*, (Sadeleştiren: Hüseyin Kuruüzüm), Kolalı Matbaası, 2005, s.24; Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (Cilt 1)*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1991, s.172-173.

¹¹³ Bayar, A.g.e., s.104.

¹¹⁴ Adnan Sofuoğlu, *Kuvayı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu (1919-1921)*, Genelkurmay Basımevi,1994, s.41.

¹¹⁵ Rahmi Apak, *İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990, s.3.

¹¹⁶ Taçalan, A.g.e., s.137.

kadar silahlı, gizli bir Rum kuvveti de oluşturulmuştu. Bu Rum eşkıyalar, İzmir şehrinin içinde ve civarında, Osmanlı emniyet kuvvetlerine saldıracak kadar, cüretlerini artırmışlardı.¹¹⁷ Urla; İzmir ve Çeşme arasında önemli bir yerleşme merkezi olarak kabul edildiği için Yunanistan tarafından Ayvalık ve Söke'ye gösterilen önem buraya da verilmiş, ayrıca ünlü iskelesi askeri düşünceler için ayrılmıştı. Özellikle Urla Rumları bölgenin baş belası olarak görülmekteydi. Yörede faaliyet gösteren Yani Çetesi'nin asıp kestiğinin haddi hesabı yoktu.¹¹⁸ Söke'de uygulanan Yunan stratejisi hemen hemen aynı günlerde Urla'da da başlatılmıştı. Seferihisar ve Çeşme'deki Türk köylerine düzenlenen baskınlar hep Urla'dan sevk ve idare edilmekteydi. Çeşme, Seferihisar kıyılarından Osmanlı topraklarına gizlice giriş yapan Yunan subayları özellikle Urla'da rahat ve geniş bir çalışma ortamı bulmuşlardı.¹¹⁹ Nitekim Urla ve civarındaki Türkler tecavüzlere maruz kalmaya başladılar. Kısa süre içerisinde yollarda bağ ve bahçelerinde birer ikişer öldürülenlerin sayısı yüzü geçti.¹²⁰

1918 yılının sonlarına doğru Rumların yaptıkları taşkınlıklar ve düzenledikleri nümayişler sadece İzmir'de değil yakın çevresinde de korku ve endişeyle takip edilmekteydi. Nitekim İzmir'de Yunan bayraklarıyla yapılan gösteriler üzerine Saruhan mebusları Mustafa İbrahim ve Mehmet Sabri Beyler, Meclis-i Mebusan'a bir önerge vererek Dâhiliye Nezareti tarafından cevaplandırmasını talep etmişlerdir. Söz konusu önergede; hükûmetin meydana gelen olaylardan haberinin olup olmadığını, eğer haberi var ise bu hususla ilgili olarak ne gibi önlemlerin alındığının cevaplandırılması istenilmekteydi.¹²¹ Oysa Mondros Mütarekesi sonrası hükûmetin politikası çeşitli etnik unsurlar arasında bir uyum sağlamak, toprak kardeşliği sevgisi yaratmak ve genel güvenliği sağlamak konularında toplanıyordu. Mütareke bütün olumsuzluklarına karşın, ülkede göreceli de olsa bir ferahlık ortamı yaratmıştı. Hükûmet, Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'nın imzasını taşıyan 2 Kasım 1918 tarihli vilayetlere, müstakil sancaklara ve ordulara duyurduğu bildirilerle böyle bir ortamın oluşmasını amaçlamıştı.¹²²

¹¹⁷ TİH I, 1962, 135.

¹¹⁸ Türkmen Parlak, *İşgalden Kurtuluşa I Yunan Ege'ye Nasıl Geldi (İlk Günler)*, İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür Yayınları, 1982, 394.

¹¹⁹ Parlak, A.g.e., 394.

¹²⁰ Bayar, A.g.e., s.136.

¹²¹ BOA. DH.İ.UM. EK. 112/16.

¹²² Bayraktar, A.g.e., s.35.

Mütareke'de eşkıyalık, toplumu derinden sarsan bir kaos dönemi ile birlikte ve devlet otoritesinden kurtulmanın getirdiği cüretle her türlü etnik, dinsel, ekonomik, politik farklılıklardan yararlanmak suretiyle sahneye çıktı. Ordunun terhis edilmesi ve devletin merkez ve taşra teşkilatlarının her anlamda etkisiz hale getirilmesi sonucunda eşkıyalık olgusu gittikçe güç kazandı ve bir meslek halini aldı.¹²³

Mondros Mütarekesinin imzalanmasından sonra Rum eşkıyalar, faaliyet sahalarını Kasım ve Aralık ayları boyunca sahil kesiminden daha iç bölgelere doğru kaydırmaya başladılar.¹²⁴ Ege Bölgesi'nde teşkilatlı Rum çete faaliyetleri daha 6 Ekim 1918 tarihinde başlamıştı.¹²⁵ Nitekim 6 Ekim 1918'de Çeşme'den İzmir'e gelmekte olan yolcu arabalarına Urla civarında 12 kişilik bir Rum çetesi tarafından saldırılmıştı. Saldırı sonucunda iki Müslüman arabacı ölümlen, yolculardan bir kısmı da yaralanmış ve yolcular soyulmuştu.¹²⁶ 6 Ekim tarihinde meydana gelen hadise ile ilgili olarak 17. Kolordu Komutanlığı'ndan, Harbiye Nezaretine gönderilen şifreli telgrafta şu ifadeler yer almaktadır, "...çeteye mensup olması muhtemel on sekiz yaşlarında Vasil oğlu Panayot namında bir şahıs arabacılara ait kanlı bir çadır ile derdest ve diğerlerinin de hala firarda olduğu arz edilmiş idi. İşte bu çete efradından olup, esnayı müsademeyle mahruc elyevm Urla'nın Bahçeli mahallesinde tahtı tedavide olduğu haber alınan Gülbahçeli Nikoli ve Ledperki nam şahıs, hane sahipleriyle birlikte derdest edilmiştir".¹²⁷ Gelişmeler üzerine 8. Ordu Komutanlığı, 6 Kasım 1918 tarihinde, Rum eşkıya ve firarilerin ülkedeki güvenliği ihlal etmek maksadıyla girişimde bulunma ihtimallerinin oldukça yüksek olduğunu kendisine bağlı birliklere bildirdi. Bu bildirimden üzerinden henüz sadece iki gün geçmişti ki, 8 Kasım 1918 gecesi araba ile Çeşme'den Urla'ya gitmekte olan 5 yolcu, kimlikleri belirsiz, ancak konuştukları dilden Rum oldukları anlaşılan 15 kişilik bir çete tarafından soyuldular.¹²⁸

Urla'da bulunan, 17. Kolordu, 56. Tümen, 173. Alay, 3. Tabur Komutanı'nın, İngiliz istihbarat subayı S. Barker'a gösterdiği resmi kayıtlara göre; 18 Aralık 1918 tarihinde sayıları 10-15 kişi civarında olan silahlı Rum

¹²³ Bayraktar, A.g.e., s.41.

¹²⁴ Ahmet Mehmetefendioğlu, *İşgal Öncesinde ve İşgalde Söke'de Güvenlik, Millî Mücadele'de Söke Cephesi ve Önderleri*, (G. Güneş. Ed.), Aydın İli ve İlçeleri Kültür ve Eğitim Derneği Yayınları, 2007, s.31.

¹²⁵ Sofuoğlu, A.g.e., s.39.

¹²⁶ Tansel, A.g.e., s.87.

¹²⁷ Çakmak, A.g.e., s.85.

¹²⁸ Berber, A.g.e., (1997), s.99.

çeteleri, Yeni Kale'ye gitmekte olan iki askeri, Urla'nın bir mil dışında soymuşlardı. Rum çeteler, kısa bir süre sonra ise yine aynı mevkide bu sefer de iki üç Türk köylüsünün 100 lirasıyla bazı ziynet eşyalarını ve saatlerini gasp etmişlerdi.¹²⁹ Rumların taşkınlıklarına ve bölücü faaliyetlerine ara vermeksizin devam etmeleri üzerine, hükûmet de gelişmelere kayıtsız kalamamıştı. Sadrazamlık makamı 12 Aralık 1918 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği yazıda; İzmir'deki Rumların devam ettirdikleri gösterilerin bölgedeki güvenliği zarara uğrattığı, devleti ve İslam ahaliyi rencide ettiği, artık tahammül edilemez bir hal aldığı ifade edilmekteydi. Durumun hassasiyetine binaen bu nümâyişlere bir an önce son verilmesi gerektiği İtilaf Devletleri temsilcilerine de bildirilmişti.¹³⁰

Jandarmanın Umum Kumandanlığı tarafından Aydın vilayetine gönderilen 1 Ocak 1919 tarihli telgraftan öğrenildiğine göre, 19 Aralık 1918 tarihinde, İzmir'den Çeşme'ye gelen arabalar, Urla'nın Gülbahçe mevkiinde silahlı 30 kişilik bir Rum çetesi tarafından durdurularak yolculardan biri dört yerinden yaralanmış, Müslüman bir kadının parmağındaki yüzükler de kama ile çıkartılmak suretiyle gasp edilmişti. Bir hafta zarfında aynı yerde bir Müslüman öldürülürken, sürülerden koyunlar çalınmış ve bu güzergâhtan geçen arabalar defalarca soyulmuştu.¹³¹ Aydın Valisi Ethem Bey tarafından 13 Ocak 1919 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen şifre telgraftan öğrenildiğine göre; takip ve ele geçirilmeleri için iki kuvvetli müfreze gönderilmişti. Bununla beraber Rum asiler, bir türlü yakalanamamış ve Urla ile Çeşme arasındaki nakliyatın sekteye uğraması devam etmişti. Aynı hadisenin 8 Ocak 1919 tarihinde bir kez daha tekrar etmesi üzerine, Jandarmanın Tabur Kumandanı beraberinde 50 askerle birlikte Urla'ya sevk edilmişti. Yapılan soruşturma neticesinde ele geçirilen iki şahsın ifadesinden, meydana gelen olayların faillerinin Urla'nın yerli Rumları oldukları anlaşılmıştı. Soruşturmada, yerli Rumların, Urla'da asayişin olmadığını göstermek maksadıyla bu eylemleri yaptıkları öğrenilmişti. Söz konusu Rumların aranılmasına devam edildiği gibi Urla'daki jandarmanın mevcudu da 76'ya çıkarılmıştı. Ayrıca Urla'da bulunan nizamiye taburunun yardımı sağlanmış ve nizamiye askerlerinin takviye edilmesi gerektiği de kolorduya bildirilmişti. Urla Kaymakamlığına göre olayların önlenmesi için, zamanında Yunanistan ve adalara firar etmiş fakat şimdi peyderpey dönmekte olan

¹²⁹ Berber, A.g.e., (1999), s.69.

¹³⁰ BOA. BEO. 4546/340884-1.

¹³¹ BOA. DH. ŞFR. 95/4.

birtakım Rumlarla Yunan eşkıyalarının Osmanlı sahillerinden giriş yapmalarının önlenmesi gerekiyordu. Bu nedenle Osmanlı özel istihbaratının yardımına ihtiyaç vardı. Bu özel istihbaratın temin edilebilmesi için mahalli yönetim tarafından Aydın Vilayetinin örtülü ödeneğinden 100 lira talep edilmekteydi. Oysa bu dönemde vilayetin sandığında sadece 30 lira bulunmaktaydı. Vali Ethem Bey de durumun farkındaydı. Bu nedenle merkezi hükümetten sahillerin korunması için gemi gönderilmesi ve vilayetin örtülü ödeneği için para talebinde bulunmaktaydı.¹³²

Batı Anadolu'da Rumların neden olduğu olayların gelişimine Urla özelinde baktığımızda, aslında Urla'nın, bütünü bir parçası olduğunu görmekteyiz. Bütün bunlar, en üstte Yunan Hükümetinin planladığı ve alt birimler olarak Fener Rum Patrikhanesi, Metropolitlikler, Etnik-i Eteryas, Mavri Mira ve Kordos gibi cemiyetler ile Yunan Kızılhaçı gibi yapıların uygulayıcısı oldukları büyük bir planın, yani Megali İdea'nın bir parçasıydı. Aynı plan Urla'da olduğu gibi Söke, Kuşadası ve Ayvalık gibi Rumların yoğun buldukları diğer sahil beldelerinde de uygulanmaktaydı. Buna göre; eşkıyalık faaliyetleri, işlenen cinayetler ve yapılan gösterilerle Batı Anadolu'da asayiş ve güvenliğin olmadığı batılı devletlerin dikkatlerine sunulurken bölgenin Yunanlılar tarafından işgali sağlanacaktı.

Celal Bayar'ın hatıralarında kaydettiğine göre, Urla ve civarındaki Türklerin Rum çetelerinin saldırılarına uğramaları ve bağ ve bahçelerinde birer ikişer öldürülmeleri üzerine hem Sultan Vahdettin'e hem de İtilaf devletlerinin temsilcilerine telgraflar çekildi. Hiç kimseye derdini anlatamayan yöre halkı kendilerini ve topraklarını koruyabilmek için silahlanmak zorunda kaldılar. Rum nüfusa oranla zaten sayıca oldukça azınlıkta kalmaktaydılar. Urla'da yaklaşık 30.000 Rum nüfusuna karşılık yalnızca 3.500 kadar Türk vardı.¹³³ Anadolu'ya gizlice çıkarılan Yunan subaylarının Mondros'tan sonra Urla'da başlattıkları gizli örgütlenmenin ilk bilgisi 1919 yılının Ocak ayında İzmir'deki Osmanlı makamlarınca öğrenilmişti.¹³⁴

5 Ocak 1919 tarihinde, saat 17.30 sularında 15-20 kişiden oluşan silahlı bir Rum çetesi tarafından Çeşme'den Urla'ya gelmekte olan sekiz arabalık bir kafile durdurulmuştur. Rum eşkıyalar, kafilede bulunan postacının gitmesine

¹³² BOA. DH. ŞFR. 668/72.

¹³³ Bayar, A.g.e., s.136.

¹³⁴ Parlak, A.g.e., s.394.

izin verdikten sonra, iki kişiyi öldürmüşler, kafiledekileri soyarak 550 lira para ve ziynet eşyalarını almışlardır. Jandarma ile eşkıyalar arasında gerçekleşen çatışmalar sonucunda, ahaliden ölen ve yaralananlar oldu.¹³⁵ Üstelik Urla civarındaki Rum çetelerin önceleri sadece sivil Türklere yönelik olarak gerçekleştirdikleri saldırılar, bir süre sonra doğrudan güvenlik güçlerini hedef almaya başladı.¹³⁶

Mütarekenin yarattığı ortamdan yararlanan çeteler, Ocak ayında cinayet ve taşkınlıklarını iyice artırdılar. 11 Ocak 1919 tarihinde, yine Çeşme'den İzmir'e doğru toplu bir şekilde gitmekte olan araba kafilelerinin önü Urla civarında Amerikalının bahçesi olarak bilinen mevkide 15 civarındaki bir Yunan çetesi tarafından kesildi. Eşkıyalar, Çeşme eşrafından Kavasade ile Sakızlı Galip Bey'in paralarını ve diğer yolcuların kıymetdar eşyalarını gasp ettiler. Sonrasında ise Galip Bey ile birlikte iki Yanyalı Müslüman arabacıyı katlettiler. Aynı gün, İzmir'de ise, Rumların miladi yortusu dolayısıyla Müslümanların hissiyatını rencide edecek gösteriler düzenledikleri gibi, Buca istasyonundaki askerlere de saldırdılar.¹³⁷ Umum Jandarma Kumandanlığı, 15 Ocak 1919 tarihinde Aydın vilayetine gönderdiği telgrafta; Urla ile Çeşme arasında soygunculuk yapan ve yaklaşık 30 kişiden oluşan silahlı Rum çetesinin bir an önce ele geçirilmesini talep etmekteydi.¹³⁸

Rum çeteleri, bir taraftan belirli aralıklarla eylemlerine devam ederken, diğer taraftan güvenlik güçleri de Rum eşkıyaların takibini sürdürmekteydi. Nitekim 20 Ocak 1919 tarihinde, hâsıl olan şüphe üzerine Urla'nın Gülbahçe nahiyesi karşısındaki Yılan Adası'nda, nizamiyeden alınan piyade ve makineli tüfek müfrezesinin de yardımıyla yapılan aramalarda dört Rum ile bunlara ait bir mavzer, bir martin ve iki revolvere el konulmuştur. Bu esnada Midilli Adası'ndan gelen kayıklar içinden 35 Rum daha çıkmış ve bunların hepsi de ele geçirilmiştir.¹³⁹

3.a. Urla Hadisesi

Ege Bölgesi'ndeki Rumları ayaklanmaya teşvik etmek, teşkilatlandırmak, çeteler kurarak eylemler yapmak ve neticede bölgedeki

¹³⁵ Berber, A.g.e., (1999), s.69; Tansel, A.g.e., s.93.

¹³⁶ Berber, A.g.e., (1997), s.100.

¹³⁷ BOA. DH. ŞFR. 95/93.

¹³⁸ BOA. DH. ŞFR. 95/128.

¹³⁹ BOA. DH. EUM.6.ŞB. 48/21-2.

huzur ve asayiş yok ederek kaos ortamı oluşturmak amacıyla Yunanistan tarafından Batı Anadolu'ya gizlice subaylar gönderilmekteydi. Bir Yunan subayı olduğu sonradan anlaşılacak olan Haralambos da bunlardan birisiydi. Haralambos'un Urla'da yürüttüğü gizli faaliyetler nihayetinde burada görev yapan polis ve jandarmamızın dikkatini çekmiş ve Urla polis karakolunun amiri Komiser Muavini Hüseyin Bey ile Jandarma Takım Komutanı Nuri Bey, Haralambos'u gizli bir şekilde takip etmeye başlamışlardı. Urla ve çevresindeki yerli Rumlar, bu adama ve çetesine yataklık yaptıklarından dolayı tüm aramalara rağmen bu Yunanlı eşkıyanın nerede saklandığı bir türlü tespit olunamıyordu. Nihayet Haralambos'un 17 Ocak günü çetesinden ayrılarak yalnız başına Urla'dan Seferihisar'a hareket ettiği bilgisine ulaşıldı. Komiser Muavini Hüseyin, yanına polis İhsan Bey'i, Jandarma Takım Komutanı Nuri Bey de beş jandarma erini alarak Haralambos'un peşine düştüler.¹⁴⁰ Un değirmenlerinde saklanmış olan Haralambos'un burada yalnız olmadığı, bir grup adamını yanına almış olduğu meydana gelen çatışmada ortaya çıktı. Çetenin ateşine maruz kalan güvenlik güçlerinden polis İhsan Efendi olay yerinde şehit olurken, Komiser Muavini Hüseyin Bey ile jandarma eri Mehmet hafif surette yaralanmışlardı. Derhal İzmir'den yardım talebinde bulunuldu. Yardım yetişinceye kadar geçen sürede civar hanelerden yerli Rumlar tarafından açılan yaylım ateşinin yardımıyla eşkıyalar kaçmayı başardılar. Yapılan incelemelerde Rum asilerin gara marka silahlarla donatıldıkları anlaşılmıştı. Olayın haber alınmasıyla birlikte İzmir'den derhal iki komiser ve beş polis memuru ile birlikte 70 nizamiye askeri çıkarılarak takiplerine görevlendirildi. Bu sayının Urla ve çevresinin güvenliğinin sağlanmasında yeterli olmayacağı açıktı. Nitekim İzmir Valiliği tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen yazıdan öğrenildiğine göre vilayet, merkezi hükûmetten hemen yarın Urla'ya 300 kişilik bir nizamiye taburunun sevk edilmesini istemekteydi. Vilayet bu talebinde oldukça haklıydı. Zira mahalli yönetimin de tespit ettiği gibi, Rum eşkıyalar Urla ve civarını adeta kendi kaleleri olarak görmekte ve yerli Rum yataklarının da destekleriyle bölgede istedikleri gibi eylem yapabilmekteydiler.¹⁴¹

Taçalan, olaydan birkaç gün sonra, Polis memuru İhsan Bey'i öldüren şahsın yakalanarak tutuklandığından, Urla'nın yerli Rumlarının suçluyu kurtarmak için silaha sarıldıklarından ve Urla'daki tüm Rumların bir

¹⁴⁰ Parlak, A.g.e., s.394.

¹⁴¹ BOA. DH. ŞFR. 611/24.

ayaklanma başlattıklarından bahseder.¹⁴² Fakat Taçalan'ın verdiği bu bilgide bir yanlışlık bulunmaktadır. Zira Osmanlı arşiv belgelerine göre, bu müsademede yakalanan kişi Haralambos değil, yukarıda değinilen 5 Ocak 1919 tarihli hadisenin sorumlusu olan çete lideri Apostol'dur. 21 Ocak 1919 günü 14.30 sıralarında, iki subay komutasındaki 45 jandarma ve polis memurlarından oluşan güvenlik güçleri, içinde çetecilerin bulunduğu ihbar edilmiş olan bir Rum evini sarmışlardı.¹⁴³ Aydın valiliğinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 22 Ocak 1919 tarihli şifre telgraftan öğrenildiğine göre, Urla'da Rum eşkıyanın sığınağı olan bir hanede jandarma ve askerlerden müteşekkil bir devriye tarafından yapılan aramada, 5 Ocak 1919 tarihli hadiseleri gerçekleştiren çetenin lideri olan Apostol yakalanmıştır. Apostol, hükûmete götürülürken devriyenin üzerine civar hanelerin köşe başlarından yayılım ateşinde bulunulmuştur. Yaklaşık üç saat süren çatışmadan sonra canı, hükûmete ulaştırılabilmıştır. Böyle bir vakıanın bir daha tekrar etmemesi için nasihatte bulunmak ve tekrarı halinde askerinin vazifesini yerine getireceğini anlatmak üzere Urla metropolit vekiline tebligatta bulunulmuştur.¹⁴⁴ Yapılan sorgulamada Apostol, 5 Ocak'ta Çeşme'den Urla'ya gelmekte olan kafiye yapılan saldırıda bulunduğunu itiraf etmiştir. Olaylar sırasında polis ve jandarmalar civardaki evlerde ikamet eden Rumların çok yoğun tüfek ateşine maruz kalmışlardır. Hemen siper alan güvenlik güçleri, karakollarına dönebilmek için havanın kararmasını beklemek zorunda kaldılar.¹⁴⁵ Ayrıca, İzmir'deki mülki ve askeri makamlardan alınan emirler doğrultusunda, arama tarama yapacak yeni birlikler Urla'ya ulaşınca kadar, hiç kimsenin kente girişi ya da çıkışına izin verilmemişti.¹⁴⁶

¹⁴² Taçalan, A.g.e., s.139.

¹⁴³ Berber, A.g.e., (1999), s.69.

¹⁴⁴ BOA. DH. ŞFR. 611/67.

¹⁴⁵ 17. Kolordu Kumandanı Selahaddin Adil Bey tarafından Harbiye Nezaretine gönderilen şifreli telgrafta da hadise benzer şekilde anlatılmaktadır: "Urla vakasında müdheldar ve Çeşme arabacılarından ikisinin de şehadetiyle neticelenen vakayı ihdas eden çete reisi olduğunu teyid eden Apostol nam şaki Urla'da ikamet ettiği hanede derdest edilmişti. Yakalanan iş bu şeriri kurtarmak mahallede icra edilecek tahrirata mani olmak üzere, evlerden müfreze üzerine üç saat ateş edilmiştir ve taife-i askeriyenin ifasında asakire tevcih edilecek ateşe mukabele edileceği hükümeti milliyet tarafından metropolitler vasıtasıyla ahaliye icra edilmiş tebligata rağmen asker ve jandarmalardan mürekkep olan devriyelere tahriyatın devamı zamanında ateşe devam edilmiş ve bu suretle ahaliye üç erkek maktul ve üç erkek çocuk ile bir kadın mecruh olmuştur. İki günden beri Urla'da sükunet tesis etmiştir" (Çakmak, A.g.e., s.86).

¹⁴⁶ Berber, A.g.e., (1999), s.70.

Urla Rumları tarafından büyük bir ayaklanma başlatılmıştı. Yaşanan gelişmeler sonucunda Urla'daki Türk evleri her an yakılıp yıkılabilir, insanlar boğazlanabilirdi. Durum hemen valiliğe bildirilmiş ve Urla'daki iki karakolun takviyesi istenmişti.¹⁴⁷ Sebepsiz bütün Rum evlerinden yayılım ateşi başladı. Anarşi, isyan üç gün devam etti.¹⁴⁸ Ayaklanma bölgedeki güvenlik güçleri tarafından kontrol altına alınamayınca, 22 Ocak 1919 tarihinde bir körfez vapuruna bindirilerek Urla'ya gönderilen, İzmir Jandarma Tabur Komutanı Emin Fikri Bey komutasındaki bir vapur asker ayaklanmayı bastırmıştı.¹⁴⁹ Urla iskelesine çıkan kuvvetlerimizin, önce İskele mahallesinde sonrasında ise Urla ilçesinde sıkı tedbirler almaları sonucunda yerli Rumların sesi soluğu kesilmişti.¹⁵⁰ İngiliz İstihbarat Subayı Barker tarafından İzmir'de Deniz Binbaşı Dikson'a gönderilen 23 Ocak 1919 tarihli rapordan öğrenildiğine göre, Üçüncü Tabur Komutanı, bölgede acil tıbbi yardım yapılma imkânı olmadığı için, olası yaralıları İzmir'e taşımak konusunda Kaymakam Tahir Bey'e gerekli önlemleri alma emrini vermişti. Yaşanan hadiselerden Urla Rumlarının çok daha önceden, planlı programlı bir şekilde silahlandırılarak isyana hazır hale getirildikleri anlaşılmaktaydı. Gelişmeler üzerine, Urla Rum Metropolitleri tarafından halkın elinde bulunan tüm silahların güvenlik güçlerine teslim edileceği yolunda bir söz verilmiştir.¹⁵¹ Metropolitin çete ile silahların teslim edileceği hususunda verdiği söze rağmen çete tarafından askerlere tekrar ateş açılması üzerine meydana gelen çatışmada Rumlardan üç kişi ölürken altı yedi kişi de yaralanmıştır. Asker ve polisin herhangi bir kaybı bulunmamaktadır. Gelişmeler üzerine Urla Metropolitleri mahalli yönetime başvurarak aranan çete mensuplarının ele geçirilmeleri ve teslimi hususunda hükûmete yardım edeceklerini vaat etmiş ve hadise böylece son bulmuştur.¹⁵²

Rumlar, silahların teslimini önce reddetmişlerse de daha sonra silahlarını bırakmak zorunda kalmışlardı. Kaymakam Tahir Bey'in, hala ellerinde çoğu kullanım dışı olan revolverler dışında 1000 civarında silah bulunduğunu söylediği Urla Rumları, kentteki 150 askerin yanı sıra 25 polis ve jandarmanın yardımıyla ancak yatıştırılabildi.¹⁵³ Nurettin Paşa İzmir'e

¹⁴⁷ Parlak, A.g.e., s.394.

¹⁴⁸ Bayar, A.g.e., s.137.

¹⁴⁹ Berber, A.g.e., (1997), s.100.

¹⁵⁰ Parlak, A.g.e., s.395.

¹⁵¹ Berber, A.g.e., (1999), s.70.

¹⁵² BOA. DH. ŞFR. 611/110.

¹⁵³ Berber, A.g.e., (1999), s.70.

gelerek vekaleten valilik görevine başlar başlamaz hemen isyan bölgesine gitti.¹⁵⁴ Yapılan incelemeler sonucunda, Rum ölüleri arasında özel üniformalı cesetler, resmi silahlar bulundu. Şapkalarında ise “*Ya İonia ya peteno*” (Ya İyonya, Ya Ölüm) yazılı idi.¹⁵⁵ Ama tüm çabalara rağmen Haralambos’un silahlı çetesi, tepe bayır aşarak Urla’dan kaçmış ve bu kez Çeşme’deki Rum köylerinde saklanmıştı.¹⁵⁶ Böyle bir isyanın sancağın Rumların nüfus üstünlüğüne sahip tek kazası olan Urla’da ortaya çıkması tesadüf değildi. İttihat ve Terakki, savaş yıllarında İzmir’de olduğu gibi Urla’da da Rum sakinlerini siyasi nedenlerle tehcir ettirememişti. Urla ve özellikle Demircili Rum köyü, adalara insan kaçırın şebekelerin çalışma alanı haline gelmişti.¹⁵⁷ Aslında mağdur ve himayeye muhtaç olanlar tamamen yörenin Müslüman halkı olmasına rağmen Fransız Mümessili General Franchet d’Esperey, 17/18 Ocak 1919’da Urla’da meydana gelen olaylarla ilgili olarak Babıali’yi sıkıştırmakta ve “*Rumları öldürmek için silahlanan Urlalı Türklerin cezalandırılmasını*” talep etmekteydi. Fransız temsilcinin iddiaları karşısında İstanbul Hükûmeti de denildiği gibi silahlı Türkler varsa memleketin huzur ve selameti adına hemen harp divanına teslim edilmelerini emretti. Urla’nın uyanık gençleri ise, Rumların tecavüzünü ve ölüm vakalarını istatistikler ve fotoğraflarla tespit ediyorlardı. Böylece Yunan işgalinden önce Rumların Urla’da Türk halkına yaptıkları mezalim belgelenmeye çalışılmıştır.¹⁵⁸ Urla hadisesinin tahkikine iki serkomiser, bir komiser muavini ve yedi polis memuru gönderilmiştir.¹⁵⁹ Yapılan sıkı incelemeler sonucunda tecavüzün Rumlar tarafından yapıldığı resmen anlaşılmıştır. Bunun üzerine Vali Nurettin Paşa, 31 Ocak 1919 tarihinde İtilaf Devletleri Mümessillerini Urla’ya davet etmiş, olay yerinde şahitlerin ayrı ayrı dinlenilmesi sonucunda Türklerin haklı olduğu ortaya çıkmıştır.¹⁶⁰ 17 Ocak 1919 tarihinde meydana gelen Urla hadisesi, aslında ileride yapılacak harekâtın bir provası ve İzmir’in işgal edileceğinin bir habercisi niteliğindedir. Böylece Osmanlı Hükûmeti’nin tepkisini ölçmek mümkün olacaktı.¹⁶¹ Urla hadisesi üzerine Ege sahillerinin

¹⁵⁴ Berber, A.g.e., (1997), s.100.

¹⁵⁵ Bayar, A.g.e., s.137.

¹⁵⁶ Parlak, A.g.e., s.395.

¹⁵⁷ Berber, A.g.e., (1997), s.100-101.

¹⁵⁸ Bayar, A.g.e., s.136.

¹⁵⁹ BOA. DH. MH. 185/23.

¹⁶⁰ Bayar, A.g.e., s.137.

¹⁶¹ Mustafa Balcıoğlu, *Batı Anadolu’nun İşgali ve Kuvay-ı Milliye. Milli Mücadele Tarihi (Cilt 1)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2005, s.37.

asayiş ve güvenliğine İzmir'den Ayvalık limanına küçük bir İngiliz vapuru ile gelen İngiliz subaylarından Karlo görevlendirildi.¹⁶²

Vilayet Rumlarının Mütareke döneminde şikâyetçi oldukları konu, İttihat ve Terakki tarafından özellikle tayin edildiği söylenen polis komiserleri ve jandarma komutanlarıyla Türk halkının kendilerine “kasıtlı olarak saldırdığı”, “silahlanarak katliama hazırlandığı” iddiasıydı. Örneğin Urla'daki papaz ve kaza ihtiyar heyeti İngiliz İstihbarat Subayı Barker'e Baş komiser Hüseyin'in altı yıldır kendilerine gaddarca davranmakta olduğunu, Rumların doğrudan veya dolaylı olarak kendisinden muzdarip olduklarını söylemişlerdi. Gerçekte Urla polis Başkomiseri Hüseyin Efendi, Mütareke döneminde, görevi olan Rum eşkıya ve firarileri yakalamanın dışında bir şey yapmamaktaydı.¹⁶³ Arşiv belgelerinden edinilen bilgilere göre, Rumlar tarafından yapılan bu isnatların aslında mütareke dönemiyle sınırlı kalmadığı, I. Dünya Harbi yıllarında çeşitli suçlara karışmış olan Rumların ele geçirilmiş olanları tarafından da aynı iddiaların sıklıkla dile getirildiği görülmektedir. Buna göre Rumlar, kendilerine karakollarda şiddet uygulandığını iddia edeceklerdir.¹⁶⁴ Bu tür faaliyetlerin bilinçli ve planlı bir Rum propagandası olarak sadece Urla'da değil, tüm Batı Anadolu Bölgesi'nde uygulandığı anlaşılmaktadır. Örneğin buna benzer bir başka hadise Bornova'nın Işıklar köyü civarında gerçekleşmiştir. Jandarma müfrezesi kendisine mezarlıkta pusu kuran Rum çetesinin saldırısına uğramış, Koklucalı Kitre adındaki bir Rum çeteci öldürülmüştü. Bu hadiseyi jandarmaların Rumlara taarruzu şeklinde göstermek için yine Urla'da olduğu gibi köy ihtiyar heyeti ile papazdan oluşan bir heyet, Türk mezalim ve cinayetlerinden bahseden bir şikâyeti İzmir'deki İngiliz ve Fransız mümessillerine verdiler.¹⁶⁵

Urla hadisesinde Haralambos ve silahlı çetesi, Urla'dan kaçmayı başararak Çeşme'deki Rum köylerinde saklandılar. Bu çetenin Çeşme'ye gelmesi ve İngiliz Yüzbaşı Smith'in kışkırtıcı sözleri Çeşme Rumlarını da iyice şımartmıştı. Yüzbaşı Smith, daha sonraki günlerde Urla, Seferihisar ve Söke'ye de giderek yerli Rumları teşkilatlandırma ve provoke etme

¹⁶² BOA. DH. ŞFR. 613/90.

¹⁶³ Berber, A.g.e., (1999), s.75-76.

¹⁶⁴ BOA. DH. ŞFR. 499/56.

¹⁶⁵ M. Tayyib Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken (Mondros Mütarekesi'nden Büyük Millet Meclisi'nin Açılmasına)*, Kronik Yayınları, 2018, s.59.

çalışmalarını sürdürecekti.¹⁶⁶ Haralambos, tüm uğraşılara rağmen her ne kadar hadise günü yakalanamamışsa da nihayet 8 Şubat 1919 tarihinde ele geçirildi. O gün Urla civarında Gülbahçe karakolunda görevli müfreze devriyesine tesadüf eden silahlı iki Rum tarafından devriyeye ateş açılması sonucunda meydana gelen çatışmada, Rum çete mensuplarından biri firar ederken diğeri ölü olarak ele geçirildi. Yapılan incelemeler sonucunda maktül düşenin Urla'da Polis İhsan Efendi'yi şehit eden katil Haralambos olduğu anlaşıldı.¹⁶⁷

1919 yılının Şubat ayında Urla'da, 20-30 kişilik bir Rum çetesi, bir araba kafilesine saldırarak iki yolcuğu öldürdü. Jandarma ile çete arasındaki çatışmada halktan da ölenler ve yaralananlar oldu.¹⁶⁸ Söke, Urla, Kemalpaşa ve Ayvalık çevrelerinde Rum çeteleri aşar ambarlarına, jandarma karakollarına, araba kafilelerine ve Türk eşrafına saldırmaya başladılar.¹⁶⁹ Rumlar, sadece Urla'da değil vilayetin hemen her yerinde faaliyetlerini artırmışlardı. Söke kazasında Yoran isyanı bütün şiddetiyle devam etmekteydi. Bölgede tüm bu yaşananlar aslında İzmir'in işgalinin çok yakın olduğunun da bir habercisi niteliğindedir. 12 Şubat 1919 tarihinde Urla'da, Yanyalı çoban Hasan oğlu Süleyman, ağılına giderken yolu beş kişilik silahlı bir Rum çetesi tarafından kesilmiş ve un yüklü katırına el konulmak istenmişti. Süleyman'ın, katırını vermeyerek kendisini savunması üzerine elinden ve gözlerinden yaralanmıştı.¹⁷⁰

Başta Söke'deki Yoran isyanı olmak üzere bölgedeki Rum faaliyetlerinde önemli bir artış yaşanması üzerine İzmir Valisi Nurettin Paşa, 20 Şubat 1919 tarihinde, İngiliz, Fransız ve İtalyan temsilcileri ile resmi bir toplantıda bir araya geldi. İtilaf Devletlerinin temsilcileri bahsi geçen toplantıda kendilerine ait polis ve jandarma kuvvetleriyle Osmanlı güvenlik güçlerine destek verme önerisinde bulundular. Ancak Nurettin Paşa ilgililere verdiği cevapta; hadiselerin şımartılan Rumlar tarafından kasten çıkarıldığını, şayet Rumların şımarıklıklarına fırsat verilmez ayrıca Yunan siyasi mümessili ile Kızılhaç'ının, denizcilerin ve diğeri Yunan kışkırtıcılarının tahrik ve

¹⁶⁶ Parlak, A.g.e., s.395.

¹⁶⁷ BOA. DH. EUM. AYŞ. 2/9.

¹⁶⁸ Umar, A.g.e., s.50.

¹⁶⁹ Tekeli ve İlkin, A.g.e., s.60.

¹⁷⁰ BOA. DH. EUM. 3.Şb. 27/52.

propagandalarına imkân tanınmazsa, fiili olarak hiçbir yardıma gereksinimleri olmayacağını ifade etti.¹⁷¹

3.b. İngiliz Subayı Haskot Smith'in Faaliyetleri

İzmir'in işgali yaklaştıkça Rum faaliyetleri de yoğunluk kazanmaktaydı. Mart başlarından itibaren Rum çeteleri, Nif'ten İzmir'e gelen arabacıları soyuyorlar; Ayvalık, Urla ve İzmir bölgesinde seri halinde cinayetler işliyorlardı.¹⁷² Rum çeteleri faaliyetlerini aralıksız sürdürürlerken bunlara Yunanlı subayların yanı sıra İngiliz subaylarının da katıldığı öğrenilecekti. Bölgede faaliyet gösteren İngiliz subayları içerisinde en etkili olanı Yüzbaşı Haskot Smith'di. I. Dünya Savaşı süresince Urla'nın Rum Demircili köyü insan kaçakçılığının merkezi haline gelmiş olup, Türkiye'den ayrılmak isteyen Rumları adalara kaçırmakla görevli özel bir kurul faaliyet göstermekteydi. Bu kurulun başında ise Yüzbaşı Smith bulunmaktaydı. Kaçırılan Rum gençleri, Yunanistan ve Makedonya'daki İngiliz ve Fransız ordularına gönüllü olarak yazılmaktaydılar. Bölgedeki bu teşkilatı ve Ege sahillerindeki casusluk faaliyetlerini eski İzmir Konsolosu ve Amiral Galthorpe'un kâtabi Binbaşı Haskot Smith idare ediyordu.¹⁷³ Tüm bölgeyi karış karış dolaşan Smith, Mondros'a giderken Rauf Orbay'ın yanına mihmandar olarak verilmişti. Özellikle Çeşme, Urla, Seferihisar ve Söke gibi sahil şehirlerinde Rum gençlerini örgütlemekteydi. Koyu bir Türk düşmanı olan Yüzbaşı Smith, dolaştığı yerlerde Müslümanları yerli Rumların vasıtasıyla huzuruna çağırarak onlara "artık sizin buralarda hakkı hayatınız kalmadı, defolun gidin" şeklinde hakaretlerde bulunmaktaydı.¹⁷⁴ I. Dünya Harbi boyunca İzmir taraflarında İngiliz istihbaratından sorumlu olarak görev yapan Smith'in iki karısı da Rum asıllıydı. Çalışmalarının tüm amacı sözde, Ermeni ve Rumları Türklerin baskı ve zulmünden kurtarmaya çalışmaktı.¹⁷⁵

¹⁷¹ Genel Kurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi I Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, Genelkurmay Basımevi, 1962, s.204-205; Şaduman Halıcı, *Millî Mücadele'de Kuşadası ve Söke (1919-1922)*, Yenyol Matbaası, 2009, s.118.

¹⁷² Gökbilgin, A.g.e., s.58-59.

¹⁷³ Bayar, A.g.e., s.136.

¹⁷⁴ Parlak, A.g.e., s.4561.

¹⁷⁵ Galip Kemali Söylemezoğlu, *Başımıza Gelenler, Yakın Bir Mazinin Hatıraları Mondros'tan Mudanya'ya, Kanaat Kitabevi*. 1939, s.40.

Adalardan Ege sahillerine Rum eşkıyaların geçişi bir türlü önlenemiyordu. Nitekim İslahat Gazetesi, 5 Mart 1919 tarihli sayısında, Midilli ve Sakız adalarından kimliği meçhul birçok şahsın Gülbahçe ve diğer yollar ile gelmek suretiyle Urla'da toplandıklarını yazıyordu. Bu Rum trafiğini önlemek isteyen hükûmet, Mütarekeden hemen sonra sancağın uzun sahillerini korumak için bir motor gambotu İzmir'e göndermişse de istediği sonucu alamamıştır. Bunun üzerine hükûmet önce, Yunan Hükûmeti'nin Rum çetelere yardımcı olmaması için İtilaf Devletleri nezdinde girişimde bulunmuş, ardından 5 Mart 1919'da kendi gambotunun yapamadığı hizmetin İngiliz, Fransız, İtalyan ve Amerikan savaş gemileri tarafından yapılmasını bu devletlere teklif etmek zorunda kalmıştı.¹⁷⁶ 17. Kolordu tarafından Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen telgrafta 10 Mart 1919 tarihinin gecesinde Söke'nin hemen sınır kazası olan Kuşadası sahili ile Urla kazasına 300'er kişilik iki ayrı Rum çetesinin çıkarılacağı kesin bir şekilde haber alındığı bildirilmekteydi. Çeteler, bölgedeki faaliyetlerini o kadar yoğunlaştırmışlardı ki, telgrafta ayrıca Urla kazasında Manol adındaki bir Rum'un liderliğinde 500 kişilik bir diğer çetenin daha oluşturulduğu haber verilmekteydi.¹⁷⁷ Yine 27 Mart 1919 tarihinde Urla'nın Demirciler köyü karakolunda görevli Ali ve Hüseyin isimlerindeki iki askere Bağcılar köyünde Rumlar tarafından ateş açılması üzerine Ali vefat ederken Hüseyin de ağır bir şekilde yaralanmıştı.¹⁷⁸ Bölgede Türkleri acımasızca katledenler Rumlar olduğu halde, Rumca yayın yapan gazeteler: "*Memlekette asayiş yok, Türkler Rumları öldürmek için silahlanıyorlar*" şeklinde yalan ve iftiraya dayanan haberlerle Yunanistan lehine bir kamuoyu oluşturmaya çalışıyorlardı. Bu kara propaganda ve iftiralar, sürekli olarak yalanlanmasına ve işlenen suçların ve bölgedeki asayişsizliğin nedeninin Rumlar olduğunun ispat edilmesine rağmen bu tür haberler kesintisiz olarak devam ediyordu.¹⁷⁹

Haskot Smith'in Ege sahillerindeki Rum yerleşim merkezlerine yaptığı ziyaretlerden sonra bölgedeki Rumların taşkınlıklarını bariz bir şekilde artırdıkları gözlemlenmektedir. 20 Mart 1919 tarihinde, yanında Rum Avukat Athinogenini olduğu halde İzmir merkez hapisanesine giden Smith, 1250 Hristiyan'ı serbest bıraktırmıştı.¹⁸⁰ İzmir'deki Yunan Propaganda Heyeti

¹⁷⁶ Berber, A.g.e., (1999), s.72.

¹⁷⁷ BOA. DH. EUM. 3.ŞB. 29/57.

¹⁷⁸ BOA. DH. EUM. AYŞ. 2/60.

¹⁷⁹ Zeki Arkan, *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918-8 Eylül 1922)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1989, s.23.

¹⁸⁰ Berber, A.g.e., (1999), s.55.

azasından Avukat Athinogenini ile birlikte Urla ve Çeşme çevresini dolaşan Smith, savaş zamanında tanıdığı ve kullandığı casuslarla açıktan selamlaşarak tutuklu olanlarını kurtardı. Casus şebekesi içinde çalıştıkları kimseler bu şekilde deşifre olmuş oldular.¹⁸¹ 21 Mart'ta Rum Avukat Athinogenini'yi yanına alarak otomobille Urla'ya giden Smith, doğruca Kaymakamlık binasına geldi.¹⁸² Odada Kaymakam Tahir Bey'den başka Rumca Meşrutiyet Gazetesi sahibi Kosti, Dr. Karanfilidis, Kalazumen Başhekimi Nikolaki Karamanoğlu, Jandarma Subayı Nuri ve Noter Sabri Bey bulunduğu halde tehditkâr ve hakaret dolu bir üslupla *"Sen necisin Kaymakam Bey? Gelirken otomobilim çamur içinde kaldı. Yolların halini görmüyor musun?... Baksanıza Belediye Reislği açılmış, burada Rum Belediye Reisi görmek isterim. Bu çoğunluğun hakkıdır..kazanıda emniyet yoktur. Rumlar, bağ, bahçelerine gidemiyorlar. Öldürüyorsunuz. İştiyoruz ki teşkilat yapıyor, silahlanyormuşsunuz. Türkiye'yi müttefikleriyle beraber yendik. Top ve tüfeklerini aldık. Neyinize güveniyorsunuz. Yaptıklarınız Hükûmetinizin programına da aykırıdır. Sizi medeniyete davet ederim. Vahşete devam ederseniz mahvolacaksınız"* şeklinde bir çıkışta bulundu.¹⁸³ Urla Hapishanesindeki Rumları serbest bıraktıktan sonra, aynı gün Çeşme'ye ve Çeşme üzerinden de İzmir'e döndü.¹⁸⁴

3.c. Yunan Kızılhaç'ının Faaliyetleri

Venizelos, Kızılhaç çalışmalarının da yardımıyla Rumları kışkırtmaya çalışıyordu. 1919 Mart sonunda Yunan Kızılhaç'ı çalışma alanını genişlettikçe, İzmir'de de huzursuzluk gittikçe çoğaldı.¹⁸⁵ İzmir ve çevresindeki Yunan faaliyetlerinin amacı asayışı bozmak ve mütareke hükümlerine göre bölgenin işgalini sağlamaktı. Bir yandan kıyılara Yunan çeteleri çıkarılırken diğer yandan da Yunan Kızılhaç Cemiyeti, bölgeye ilaç yerine sandıklar içerisinde silah ve cephane getiriyordu. Doktor adını taşıyanların çoğu subaydı.¹⁸⁶ Yunanistan işgal hazırlığının bir parçası olarak işgal edeceği yerlerde güya insani yardım adı altında öncelikli olarak oraya ya Yunan Kızılhaç'ını gönderiyor ya da bir şubesini açıyordu. Örneğin Ayvalık'ın işgal hazırlığı 17 Şubat 1919 tarihinde Helli isimli bir Yunan torpidosunun gelmesiyle

¹⁸¹ Bayar, A.g.e., s.136-137.

¹⁸² Berber, A.g.e., (1997), s.104.

¹⁸³ Bayar, A.g.e., s.137.

¹⁸⁴ Berber, A.g.e., (1997), s.105.

¹⁸⁵ Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri I*, Cumhuriyet Yayınları, 2001, s.111.

¹⁸⁶ Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983, s.29.

başlamıştı. Sözde Ayvalıklı Rum göçmenlere yiyecek ve giyecek getirmişti.¹⁸⁷ Yunan Kızılhaç'ı bir taraftan ilaç dağıtmak ve halkı tedavi etmekle uğraşırken öte yandan da Mütarekeden sonra köylerine dönmeye başlayan firari Rumları ihtilale hazırlıyordu. Bu yüzden memleketin asayışı ağır surette bozulmak istidadını göstermişti.¹⁸⁸ Bu hususla ilgili olarak Ayvalık cephesi Kumandanı Ali Çetinkaya da hatıralarında şunları kaydetmektedir: *“İzmir havalisinin muhtelif mahallerine ikame edilmiş olan Yunan Kızılhaç heyetleri hiçbir kayd-ı kanuniye tabi olmayarak mütemadiyen malzeme-i seferiye celp ve müstakbel işgal için Rum gençlerini adeta ahz-ı asker halinde kayıt ve ihzar ediyorlar ve bir taraftan da Ayvalık, Urla, Sivrihisar ve diğer mevkilerde sevk ve tertip ettikleri çetelerle asayışı ve Huzur-ı Ammeyi ihlal ve devletlerin dikkat nazarını celbe çalışıyorlardı.”*¹⁸⁹

Yunan siyasal temsilcisi Mavroudis, 26 Mart 1919 tarihinde İstanbul'da Yüksek Komiser aracılığıyla İzmir, Urla, Manisa ve Fethiye'de Kızılhaç istasyonları kurulmasına izin verilmesi isteğinde bulunduğu zaman, Amiral Webb, 1 Nisan'da şu yanıtı veriyordu: *“Önerilen bu yeni kurumlarla Türk Hükûmetini şaşkırtmamız bir yana, Aydın Vilayetindeki çok perişan duruma ve halkın öfke ve coşkusunun her an tutuşabilir durumda bulunduğuna, ekselansınızın ciddi olarak dikkatlerini çekmek ve ayrıca başka kışkırtmalara yol açacağı düşünülebilen herhangi bir davranıştan sakınılması için son derece dikkatli olmaları konusunda bu misyonlara bağlı bulunan bütün memur ve subaylara yönerge vermeyi de, zati alinize salık vermek isterim.”*¹⁹⁰ Amiral Webb gibi Nurettin Paşa da Harbiye Nezaretine gönderdiği telgraflarda durumun hassasiyetine dikkat çekiyor, Yoran ve Akköy'deki olayların İzmir'e de yansımalarının kuvvetle muhtemel olduğunu söyleyerek nezaretten ivedilikle birtakım tedbirlerin alınmasını talep ediyordu. Buna göre; Aydın da bulunan fakat insani yardım yerine siyasi faaliyetlere kalkışan Yunan Kızılhaçı mutlak surette bölgeden uzaklaştırılmıyordu. Zira Yunanlılar, Kızılhaç gemilerinden çıkardığı kişilerle yerli Rumları isyana teşvik ediyorlardı. Ayrıca, 17. Kolordu'nun İzmir, Söke ve Urla yörelerinde güçlendirilmesi için bölgeye acilen 300-400 kişilik bir kuvvetin gönderilmesi gerektiğini belirten Paşa, yeterli sayıda jandarma bölgeye gönderilinceye kadar Konya ve Afyonkarahisar'dan getirilecek

¹⁸⁷ Kemal Girgin, *Millî Mücadele'de Ayvalık Cephesi ve Balıkesir Kongreleri*, Printer Ofset Matbaacılık A.Ş., 2019, s.19.

¹⁸⁸ Bayar, A.g.e., s.136.

¹⁸⁹ Ali Çetinkaya, *Millî Mücadele Dönemi Hatıralar*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1993, s.3.

¹⁹⁰ Jaeschke, A.g.e., s.111-112.

kuvvetlerle bölgenin güçlendirilmesini öneriyordu.¹⁹¹ Zikredilen tüm bu nedenlerden dolayı daha Yunan işgali başlamadan bile İslam ahalinin kendisini korumak için ciddi olarak örgütlenmesi gerektiği bir gerçek olarak ortaya çıkmıştır.¹⁹²

Nisan ayı içerisinde Rumların taşkınlıkları iyice artmıştı. 2 Nisan 1919 tarihinden beri iki Müslüman çoban katledildiği gibi bir takım hayvan hırsızlığı hadiseleri de gerçekleşmişti. Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından Dâhiliye Nazırı Mehmet Ali Bey ile Hariciye Nazırı Ferit Beylere gönderilen yazılardan anlaşıldığına göre, bu hadiseler birkaç gün evvel İzmir'den Urla'ya gelip giden Yunan Kızılhaç doktorunun teşvikiyle meydana gelmişti. 17. Kolordu Kumandanlığı durumu ilgili olarak İzmir ve havalisi dâhilindeki Rumlarla meskûn yerlere Salib-i Ahmer'e mensup hiçbir şahsın gönderilmemesi ve İzmir İngiliz mümessilinin dikkatlerinin bu hususa çekilmesi noktalarında devletin ilgili birimlerini uyarmaktaydı. Ayrıca yine 17. Kolordu Kumandanlığı tarafından 3 Nisan 1919 tarihinde Harbiye, Hariciye ve Dâhiliye Nezaretlerine gönderilen raporda, Bornova ve Urla'da meydana gelen hadiselere sebep olan Rumların ve bunları teşvik eden Kızılhaç'ın tahriklerine mani olunması istenmekteydi.¹⁹³

6 Nisan 1919 tarihine gelindiğinde ise, aynı gün içerisinde birden fazla olayın gerçekleştiği görülmektedir. Urla'nın Kocadere köyünden Hüsnü Ağa'nın 90 baş koyunu çalınarak Midilli Adası'na kaçırılmıştır. Koyunların çobanı Ahmet oğlu Şükrü'nün hayatından ise haber alınmamıştır. Yine aynı tarihte Urla'da Arnavut Sadık isminde bir kişi Rumlar tarafından esrarengiz bir şekilde katledilmiştir. Cenazesini alıp Urla'ya getirmek ve faillerini arayıp ele geçirmek üzere gönderilen müfrezeyi gören bağlardaki bazı Hıristiyan ahali, işlerini terk ederek Urla'ya gelmişlerdir. Metropolit vekilinin öncülüğünde binlerce Rum toplanarak kaymakamlığa gelmiş ve güvenlik güçlerinin yürüttüğü takibat ve tahkikatı sekteye uğratmak için Arnavutların Hıristiyan ahaliyi katletmekte olduğu şeklinde yalan beyanatlarda bulunmuşlardır. Toplanan Hıristiyan ahalinin gerçekteki amaçları Urla'daki asayiş ve güvenliği karışık göstermek olmakla birlikte, ahali dağıtılmıştır. Yine aynı gün içerisinde Özbek köyünden Urla'ya gelmekte olan iki

¹⁹¹ Halıcı, A.g.e., s.118.

¹⁹² Tekeli ve İlkin, A.g.e., s.56.

¹⁹³ BOA. DH. EUM. AYŞ. 5/21; Turan, A.g.e., s.40.

Müslüman, yolda Nikol oğlu Kiryako ve arkadaşı Todori oğlu Yani isimindeki Rumlar tarafından soyulmuşlar fakat olayın failleri ele geçirilmiştir.¹⁹⁴

Aydın Valisi Ahmet İzzet Bey tarafından Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine ve Ecanib Müdüriyetine gönderilen yazıdan öğrenildiğine göre 28 Nisan 1919 tarihinde Urla'ya Salib-i Ahmer teşkilatı kurmak maksadıyla Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti'ne mensup bir yüzbaşı, iki mülazım, iki hastabakıcı kadın ve beş altı sıhhiye küçük zabıt ve neferi gelmiş ve beraberlerinde altı yedi sandık sağlık malzemesi getirmişlerdi.¹⁹⁵ Rumca Taros Gazetesi, Urla'ya gelen Kızılhaç Heyeti'ne dair yazdığı bir yazıda, *"Heyetin pek büyük bir istikbale maruz kaldığını ve Metropolithane'de şerefine bir ziyafet verilerek nutuklar irad edildiğini"* ifade etmiştir.¹⁹⁶ O günlerde kendi halindeki sıradan Rum vatandaşlar bile, Türkiye'nin zayıflamasını ve yenilmesini istiyorlardı. Onlara göre Batı Anadolu'nun Yunanistan'a katılması an meselesi olduğu için, bunun verdiği hazla büyük bir coşkunluk içerisinde, olaylar çıkartmaktaydılar. Örneğin, 1919 Nisan'ında Paskalya yortusu sırasında coşan Urla Rumları sağda solda Yunan bayrakları çekmişler, taşkınlıklar yapmışlardır.¹⁹⁷ Nitekim 17. Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa'nın raporunda da belirttiği üzere, Urla Rumları, paskalya günlerinde kasabanın her tarafına Yunan bayrakları asmak suretiyle büyük bir gösteriye hazırlanmaktaydılar. Bu nedenle Paskalya yortusunda kullanmak üzere eli silah tutan her Rum için 400'er fişek dağıtılmıştı. Ayrıca 60 kişilik bir çetenin hazırlanmakta olduğu da haber alınmıştı. Paşa, gerekli tedbirlerin alındığını, ayrıca İngiliz mümessili nezdinde de girişimde bulunularak Urla sahiline bir gemi veya Urla'ya bir İngiliz zabıtının gönderileceği vaadinin de alındığını bildirmekteydi.¹⁹⁸

İzmir'in işgali yaklaştıkça Batı Anadolu'da Rumların fenalıkları ve işlediği cinayetlerde hız kazanmıştı. Öyle ki, Yunan İşgal Komutanı Albay Zafiryo, Yunanlılar ve Yerli Rumların işledikleri korkunç cinayetler dolayısıyla 1 Mayıs 1919 tarihinde bir bildiri yayınlarak yapılan zulümleri itiraf etmek zorunda kalmıştı. Bildirisinde Zafiryo şöyle diyordu: *"Her taraftan alınan bilgiye göre vilayetin içinde ve dışında yerli Rumlar tarafından Türklere karşı silah kullanılmakta ve malları yağmalanmaktadır. Bu olayları namuslu Rumlar*

¹⁹⁴ BOA. DH. EUM. AYŞ. 7/52.

¹⁹⁵ BOA. DH. EUM. ECB. 36/53; BOA. DH. EUM. ECB. 24/71.

¹⁹⁶ Turan, A.g.e., s.297.

¹⁹⁷ Umar, A.g.e., s.50-51.

¹⁹⁸ BOA. DH. EUM. ECB. 23/96-3.

kınamaktadırlar. Bir takım ahlaksız ve düşüncesiz Rumların bu gibi uygunsuzlukları yaptıkları kesin ise de her fedakârlığı göze alarak güvenlik ve asayişin iadesine kararlı olduğum bu sırada bu gibi olayların çıkarılmasını asla uygun bulmuyorum. Olayların tekrarlanmasını kesin olarak önlemek, güvenlik ve asayişi sağlamak hususunda son derece sert hareket edeceğimi ihtar eylerim...”¹⁹⁹

Sonuç

İzmir'in güneybatısında yer alan Urla, incelenen dönemde Rum nüfusunun yoğunluğuyla dikkat çekmektedir. Ayvalık ve Çeşme kazalarında görüldüğü üzere Urla kazasında da Rum nüfusu XIX. yüzyılın sonlarına doğru olağanüstü bir artış göstermiştir. Yörenin demografik yapısının Rumlar lehine değişmesi şüphesiz ki planlı Yunan politikalarının bir sonucudur. Çünkü Urla ve onun ünlü iskelesi, Yunanistan açısından askeri düşünceler bağlamında büyük önem arz etmektedir. Batı Anadolu'da Rumların neden olduğu olayların gelişimine Urla özelinde baktığımızda, aslında Urla'nın, bütünü bir parçası olduğunu görmekteyiz. Bütün bunlar, en üstte Yunan Hükümetinin planladığı ve alt birimler olarak Fener Rum Patrikhanesi, Metropolitlikler, Etnik-i Eteryia, Mavri Mira ve Kordos gibi cemiyetler ile Yunan Salib-i Ahmeri gibi yapıların uygulayıcısı oldukları büyük bir planın, yani Megali İdea'nın bir parçasıydı. Aynı plan Urla'da olduğu üzere Söke, Kuşadası ve Ayvalık gibi Rumların nüfusça çok buldukları diğer sahil beldelerinde de uygulanmıştı. Buna göre eşkıyalık faaliyetleri, işlenen cinayetler ve yapılan gösterilerle Batı Anadolu'da asayiş ve güvenliğin olmadığı batılı devletlerin dikkatlerine sunularak İzmir ve hinterlandını Makedonya'ya benzetip, emperyalist devletlerin müdehalesi ve bölgenin Yunanlılar tarafından işgali amaçlanmaktaydı. Bu bağlamda, özellikle Balkan savaşlarından sonra Midilli, Sakız ve Sisam gibi Doğu Ege adalarının Yunanistan tarafından işgaliyle beraber bu adalarda Rum eşkıyaların yuvalandığı görülmektedir. Bizzat Yunanistan tarafından bu adalarda eğitilip donatılan Rum eşkıyalar, Yunan subaylarıyla birlikte Çeşme ve Seferihisar kıyılarından Osmanlı topraklarına gizlice girmek suretiyle Urla'yı kendilerine üs edinmişler ve yakın bölgedeki faaliyetlerini buradan sevk ve idare etmişlerdir. Söz konusu adalar, Anadolu'nun savunulmasında ileri karakol görevini üstlendikleri gibi, düşman bir devletin eline geçtikleri takdirde de Anadolu'nun işgalini oldukça kolay hale getirebilecek bir konum

¹⁹⁹ Mehmed Hocaoglu, *Belgelerle Yunan Barbarlığı*, Berekat Yayınevi, 1985, s.170.

ve yakınlıkta bulunmaktaydılar. Nitekim bahsi geçen adaların karşısında yer alan Anadolu toprakları, Urla ve İzmir, savaş boyunca ve sonrasında Millî Mücadele döneminde de Rumların ve Yunan uyrukluların çıkardığı sorunlarla karşılaşacaktır. Adalardan gelen Rum eşkıyalar, Urla'nın yerli Rumlarıyla birleşmek suretiyle, onların kılavuzluğunda gasp, soygun ve hayvan hırsızlığının yanı sıra Müslüman ahaliyi katlederek yöredeki asayiş ve güvenliği alt üst etmişlerdir.

I. Dünya Harbi boyunca Urla ve Urla'ya bağlı Demircili Rum köyü, Sakızlı kayıkçıların başrol oynadıkları büyük insan kaçakçılığının merkezi haline gelmişti. Bu durum savaşın sonlarına doğru söz konusu kayıkçıların yakalanmaları ve İzmir Divan-ı Harbi'ndeki itirafları sonucunda açığa çıkmıştı. Osmanlı topraklarından firar eden Rum asker kaçakları ve Urla'daki kaçakçılık şebekeleri tarafından kaçırılan Rum gençleri gönüllü olarak düşman devletlerin ordularına katılmaktaydılar. Casusluk faaliyetlerinde bulunan bu Rum kaçakları, Urla ile düşman devletleri arasında istihbarat akışını sağlayarak Yunanistan ve İtilaf devletleri lehine faaliyet gösterdikleri gibi, edindikleri istihbarat sonucunda Batı Anadolu kıyılarındaki Müslüman köylerinin adalardan gelen Rum eşkıyalar tarafından tecavüze uğramalarına da neden olmaktaydılar.

Urla, I. Dünya Harbi yıllarında sıklıkla düşman devletlerin saldırılarına da maruz kalmış, bu noktadan hareketle şehrin tahliye edilip edilmeyeceği meselesi, savaş yılları boyunca İTC tarafından çoğu kez tartışmaya açılmıştır. Urla'nın düşman tehdidi altında bulunmasının yanı sıra, buradaki Rum Osmanlı vatandaşlarının bir ihanet sürecine girerek başta çetecilik faaliyetleri olmak üzere casusluk, askerlikten firar, sabotaj, propaganda ve Osmanlı Devleti aleyhine nümayiş düzenleme gibi bir dizi devlet aleyhinde faaliyette bulunmaları Urla Rumlarının da göç ettirilmesini sürekli olarak yöneticilerin gündeminde tutmuştur. Fakat daha çok siyasi nedenlerle bu göç hep ertelenmiştir. Zira büyük devletlerin konsoloslarının bu şehirde bulunması, ayrıca İzmir ve Urla'nın fazla göz önünde bulunması bu durumun en önemli nedenini oluşturmaktadır.

I. Dünya Harbi sırasında savaş nedeniyle ülke içlerine gönderilen veya firar ederek kaçan Söke, Urla ve Kuşadası kazalarına bağlı bazı Rum köyleri ahali ile İzmir Körfezi sahilinde ikamet eden bazı Rumlar, Mondros'un imzalanmasından sonra, üzerlerinde I. Dünya Harbi sırasında görev aldıkları yabancı orduların üniformaları olduğu halde, yeniden eski yerlerine

dönmeye başlamışlar ve işgale kadar buldukları yörenin Yunanistan'a ilhakı için faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

- BOA. BEO. (*Bab-ı Ali Evrak Odası*) 4546/340884-1, H.08.03.1337/12 Aralık 1918.
- BOA. DH. EUM. AYŞ. (*Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş Kalemi Belgeleri*) 2/9, H. 22.6.1337/25 Mart 1919; 2/60, H. 1.6.1337/4 Mart 1919; 5/21, H. 14.7.1337/15 Nisan 1919; 7/52, H.5.8.1337/6 Mayıs 1919; 75/57, H.1.6.1338/21 Şubat 1920; 33/8, H.1.6.1338/21 Şubat 1920.
- BOA. DH. EUM. ECB. (*Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Ecanib Kalemi Belgeleri*) 23/96-3, H. 25.7.1337/26 Nisan 1919; 24/71, H. 29.8.1337/30 Mayıs 1919; 36/53, H. 4.8.1337/5 Mayıs 1919.
- BOA. DH. EUM. 2.ŞB. (*Dâhiliye Nezareti, Emniyet-i Umumiye, İkinci Şube Belgeleri*) 1/19, H. 20.09.1332/12 Ağustos 1914.
- BOA. DH. EUM. 3.ŞB. (*Dâhiliye Nezareti, Emniyet-i Umumiye, Üçüncü Şube Belgeleri*) 4/42, H.9.5.1333/25 Mart 1915; 12/13-5, H. 24.4. 1334/29 Şubat 1916; 12/26, H. 1.5.1334/6 Mart 1916; 27/52, H. 23.5.1337/24 Şubat 1919.
- BOA. DH. EUM. 5.ŞB. (*Dâhiliye Nezareti, Emniyet-i Umumiye, Beşinci Şube Belgeleri*) 13/25, H.18.7.1333/1 Haziran 1915.
- BOA. DH. EUM.6.ŞB. (*Dâhiliye Nezareti, Emniyet-i Umumiye, Altıncı Şube Belgeleri*) 48/21-2, H. 17.4.1337/20 Ocak 1919.
- BOA. DH. EUM. EMN. (*Dâhiliye Nezareti, Emniyet-i Umumiye, Emniyet Şubesi Belgeleri*) 86/39, H. 20.8.132/14 Temmuz 1914; 117/4, H. 3.9.1332/26 Temmuz 1914.
- BOA. DH. EUM. SSM. (*Dâhiliye Nezareti, Emniyet-i Umumiye, Seyrüsefer Kalemi Belgeleri*) 53/29, H. 19.05.1333/4 Nisan 1915.
- BOA. DH.İ.UM. EK. (*Dâhiliye Nezareti İdare-i Umumiye Ekleri*) 112/16, H. 07.02.1337/12 Kasım 1918.
- BOA. DH. KMS. (*Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti*)16/39, 1, 3, H.19.7.1332/13 Haziran 1914; 19/62, 5-6-8-10- H. 22.7.1332/16 Haziran 1914; 52/50, H.25.5.1338/15 Şubat 1920;
- BOA. DH. MH. (*Dâhiliye Nezareti Muhasebe Kalemi*) 185/23, H. 19.5.1337/20 Şubat 1919.
- BOA. DH. ŞFR (*Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemi*) 41/260, H. 19.07.1332/13 Haziran 1914; 42/186, H. 10.8.1332/4 Temmuz 1914; 45/91, H. 6.11.1332/26 Eylül 1914; 55/81, H.7.10.1333/18 Ağustos 1915; 60/299, H. 7.4.1334/12 Şubat 1916; 61/149, H. 23.4.1334/28 Şubat 1916; 95/4, H. 28.3.1337/1 Ocak 1919; 95/93, H. 8.4.1337/11 Ocak 1919; 95/128, H.12.4.1337/15 Ocak 1919; 430/6, R. 30.03.1330/12 Haziran 1914; 442/22, R. 14.7.1330/27 Eylül 1914; 459/33, R. 13.11. 1330/26 Ocak 1915; 499/56, R. 17.9.1331/30 Kasım 1915; 509/27, 31.11.1331/13 Şubat 1916; 511/14, R. 14.12.1331/27 Şubat 1916; 511/97, R. 18.12.1331/2 Mart 1916; 511/135, R. 22.12.1331/5 Mart 1916; 512/7, R. 22.12.1331/6 Mart 1916; 520/62, R. 8.3.1332/21 Mayıs 1916; 533/68, R. 15.07.1332/28 Eylül 1916; 599/134, R. 25.10.1334/ 25 Aralık 1918; 611/24, R.19.1.1335/19 Ocak 1919; 611/67, R. 22.1.1335/22 Ocak 1919; 611/110, R. 24.1.1335/24 Mart 1919; 613/90, R. 5.2.1335/5 Nisan 1919; 668/72, R.13.1.1335/13 Ocak 1919.
- BOA. HR. HMŞ. İŞO. (*Hariciye Nezareti İstişare Odası*)74/76, R. 1.11.1330/14 Ocak 1915.

BOA. HR. SYS. (*Hariciye Nezareti Siyasi*) 2101/1, 10, M. 11.06.1916; 2101/2-1, 2, 7, 11, M. 15.10.1914; 2101/3-2, M. 13.11.1914; 2419/38, M. 7.4.1916; 2979/12, M. 18.1.1916.
Salname-i Vilayet-i Aydın, H.1326, Vilayet Basımevi.

BOA. DH. EUM. AYŞ. 75/57-2; BOA. DH. EUM. AYŞ. 33/1.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti (Matbuat Müdüriyet-i Vesaik-i Resmîyeye Müsteniden Kaleme Alınmış Garbi Anadolu'daki Son Yunan Fecayîine Aid Risaledir) (M. Z. Öner, Haz.), 2020, Dün Bugün Yarın Yayınları, (H. 1338).

APAK, Rahmi, *İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990.

ARIKAN, Zeki, *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918-8 Eylül 1922)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1989.

ATNUR, Ethem, "Millî müadelede Kuvay-ı Milliye, Rum ve Ermeni İlişkileri", *Atatürk Dergisi*, 1(6), 71-84.

AYDINEL, Sıtkı, *Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı*. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.

BALCIOĞLU, Mustafa, *Batı Anadolu'nun İşgali ve Kuvay-ı Milliye*. Millî Mücadele Tarihi (Cilt 1), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2005.

BAYAR, Celal, *Ben de Yazdım, Millî Mücadeleye Giriş* (Cilt 5), Sabah Kitapları, 1997.

BAYKARA, Tuncer, *Osmanlılarda Medeniyet Kavramı ve On dokuzuncu Yüzyıla Dair Araştırmalar*, Akademi Kitabevi, 1999.

BAYRAKTAR, Bayram, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ayvalık Tarihi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2014.

BELÉN, Fahri, *Türk Kurtuluş Savaşı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983.

BERBER, Engin, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922: Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı*, Ayraç Yayınevi, 1997.

BERBER, Engin, *Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.

BERBER, Engin, *Bir İzmir Kâbusu, Mütareke ve İşgal Dönemi Üzerine Yazılar*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, 2002.

BERBER, Engin & BULUT, Taner & GÜL, Tülay, *Ali Orhan İlkurşun'un Anıları*, Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi Yayını, 2013.

BEŞİKÇİ, Mehmet, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2015.

CEMAL PAŞA, *Hatıralar, İttihat ve Terakki, I. Dünya Savaşı Anıları* (A. Kabacalı, Haz.), Türkiye İş Bankası Yayınları, 2017.

ÇAĞBAYIR, Yaşar, *Söke*. Ayma Matbaası, 1989.

ÇAKMAK, Zafer, *İzmir ve Çevresinde Yunan İşgali ve Rum Mezalimi*, Yeditepe Yayınevi, 2007.

ÇETİNKAYA, Ali, *Millî Mücadele Dönemi Hatıraları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1993.

GENEL KURMAY BAŞKANLIĞI, *Türk İstiklal Harbi I Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, Genelkurmay Basımevi, 1962.

GİRGİN, Kemal, *Millî Mücadele'de Ayvalık Cephesi ve Balıkesir Kongreleri*, Printer Ofset Matbaacılık A.Ş., 2019.

GÖKBEL, Asaf, *Millî Mücadele'de Aydın*, (Sadeleştiren: Hüseyin Kuruüzüm), Kolalı Matbaası, 2005.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib, *Millî Mücadele Başlarken (Mondros Mütarekesi'nden Büyük Millet Meclisi'nin Açılmasına)*, Kronik Yayınları, 2018.

- GÜLER, Ali, *İşgal Yıllarında Yunan Gizli Teşkilatları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.
- HALICI, Şaduman, *Millî Mücadele'de Kuşadası ve Söke (1919-1922)*, Yeni Yol Matbaası, 2009.
- HOCANOĞLU, Mehmed, *Belgelerle Yunan Barbarlığı*, Bereket Yayınevi, 1985.
- JAESCHKE, Gotthard, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri I*, Cumhuriyet Yayınları, 2001.
- KAYGUSUZ, Bezmi Nusret, *Bir Roman Gibi*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, 2002.
- KİTİSİKİS, Dimitri, *Yunan Propagandası*, Meydan Neşriyat, 1963.
- KURMUŞ, Orhan, *Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi*, Bilim Yayınları, 1974.
- MEHMETEFENDİOĞLU, Ahmet, *İşgal Öncesinde ve İşgalde Söke'de Güvenlik, Millî Mücadele'de Söke Cephesi ve Önderleri* (G. Güneş. Ed.), Aydın İli ve İlçeleri Kültür ve Eğitim Derneği Yayınları, 2007.
- MENTEŞE, Halil, *Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşe'nin Anıları*, Altınordu Yayınları, 2019.
- MORALI, Nail, *Mütarekede İzmir Önceleri ve Sonraları*, Tekin Yayınevi, 1976.
- MUTLU, Cengiz, *Mütareke Döneminde Rum Nüfus Hareketleri (1918-1912)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2014.
- NAKRACAS, Geoergios, *Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni*, Kitabevi Yayınları, 2005.
- OZİL, Ayşe, *Anadolu Rumları: Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde Millet Sistemini Yeniden Düşünmek*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2016.
- ÖKTEM, Haydar Rüştü, *Mütareke ve İşgal Anıları*, (Z. Arıkan, Haz.), Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.
- PARLAK, Türkmen, *İşgalden Kurtuluşa I Yunan Ege'ye Nasıl Geldi (İlk Günler)*, İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür Yayınları, 1982.
- SANDERS, Limon von, *Türkiye'de Beş Yıl* (E. B. Özbilen, Çev.), Türkiye İş Bankası Yayınları, 2018.
- SELEK, Sabahattin, *Anadolu İhtilali*, Kastaş Yayınları, 1987.
- SERÇE, Erkan, *İzmir ve Çevresi Nüfus İstatistiği 1917*, Akademi Kitabevi, 1998.
- SMITH, Michael Llewellyn, *Anadolu Üzerindeki Göz (İonian Vision)*, Hür Yayın ve Ticaret Aş., 1978.
- SOFUOĞLU, Adnan, *Kuvayı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu (1919-1921)*, Genelkurmay Basımevi, 1994.
- SÖYLEMEZOĞLU, Galip Kemal, *Başımıza Gelenler, Yakın Bir Mazinin Hatıraları, Mondros'tan Mudanya'ya*, Kanaat Kitabevi, 1939.
- TAÇALAN, Nurdoğan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Hür Yayın, 1981.
- TANSEL, Selahattin, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (Cilt 1)*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1991.
- TEKELİ, İlhan & İLKİN, Selim, *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.
- TURAN, Mustafa, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2006.
- UMAR, Bilge, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, Bilgi Yayınevi, 1974.
- YETKİN, Sabri, *Ege'de Eşkıyalar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.